

Přítomnost

R O Č N Í K V.

V P R A Z E 24. K V Ě T N A 1928.

Č Í S L O 20.

P O Z N Á M K Y

Po agrárním sjezdu.

Nemáme rádi, když někdo popírá skutečnost nebo usiluje ulhat něco z toho, co všichni viděli. Nebudeme se tedy snažit ubrat ani coul z velikosti agrární manifestace v Praze. Bylo to něco, co za dnešních podmínek by nesvedla žádná jiná strana. Agrární strana tak poskytla dostatečný pojem o množství, které za ní jde. To ostatně není nic nového. O tom množství dosti svědčí už 45 poslanců v parlamentě. Dokud se agrární straně podaří udržet velké sedláky a maloročníky pohromadě, a dokud dělnictvo se bude tříštit na několik směrů, z nichž jeden nenávidí druhý, dotud budou agrárníci největší stranou v republice. Že takové množství, jehož část jsme v Praze viděli, má nějaká práva, o tom ani na chvíli nepochybujeme. Podotkli bychom toliko, že všechna ta práva jsou nepochybně už vyplněna. V demokratickém státě nemusí si příslušníci největší parlamentní strany, která už po pět let vede všechny vlády, věru stěžovat na útisk. Jde zde spíše o to, aby ostatní nepotřebovali si stěžovat na útisk, aby tato šťastná strana nezneužívala svého jedinečného postavení. Proto na standartách v průvodu více než práva, jichž se dovolávají, hledali jsme povinnosti, k nimž se příznávají. Největší plus agrární strany po té stránce je to, že dovedla slovenské, maďarské i podkarpatské zemědělce připoutat k ideji této republiky. Za to musíme být agrární straně vděční zejména na východě republiky, kde dvě největší strany, ludovci a komunisté, jsou živel se státního hlediska velmi vratký.

Mnoho záleží na tom, aby agrární strana dovedla právě tak dobře rozpoznati své povinnosti, jako bystře ocenila svá práva. Aby nepřepínala své požadavky na úkor jiných stavů. Kdyby v tom nedbala moudré zdržlivosti, pak se jednou proti této největší straně vytvoří v parlamentě koalice s tím cílem, dát do pořádku zákonodárství a administrativu, poškozené a zkrivené několikaletou politickou nadvládou agrárníků. »Venkov« si hrdě ocitoval z »Českého slova« příznání, že Švehla dovedl z agrární strany utvořit stranu středu. O této Švehlově zásluze nikdo nepochybuje. Jde jen o to, zda v ní budou umět pokračovat také jeho nástupci.

Velkými dny byl agrární sjezd zejména pro p. ministra Hodžu. Švehleova nemoc způsobila, že p. Hodža se po těch několik dní jevil jako viditelná hlava strany, a stopadesát tisíc zemědělců (nebo kolik jich bylo) si ponese domů vzpomínku na p. Hodžu jako na svého vrchního velitele. S hlediska jeho postavení ve straně je to pro p. Hodžu rozhodné štěstí, že se dostal do tak blízkého styku s masami, které v okamžiku nadšení jsou obzvláště vnímavé pro tváře a osobnosti. Máme dojem, že tím ve straně značně vyrostl. Jeho Slováci a Maďaři v průvodu dovedli pro něho udělat náladu. Zdá se, že posice p. Hodžova ve straně něčeho takového potřebovala: byla tu nějaká závada, neboť ač p. Hodža je po Švehlovi nejschopnější politická hlava agrární strany (to pravíme, i když jsme tolikrát měli velmi důrazné námitky proti směru, kterým se braly jeho schopnosti), přece z nějakých důvodů nebyl mezi oficiálními kandidáty na ministerské předsednictví. (Poznámka

v závorce: ta věc se ostatně už v poslední době změnila, a p. Hodža může býti považován za velmi vážného kandidáta na místo po Švehlovi.)

Pan Hodža byl tedy na agrárním sjezdu velmi oslavován. Jako protějšek k tomu stojí trpčí osud jeho soupeře ve straně, muže, o němž konstatovala suchá zpráva »Venkova«: »Omluvil se předseda senátorského klubu republikánské strany dr. Šrobár, který dlí na léčení ve slovenských lázních« Je známo, že tělesné zdraví politiků se valem horší, když jejich politická posice není nejskvělejší. Slovenští agrárníci jsou dnes pevně v Hodžových rukou.

Správně psalo »České slovo«:

»Poměrně největší a nejkrásnější část průvodu dodalo Slovensko, a byl v něm také velmi slušný počet Maďarů s vlající standardou, že Maďaři nechtějí být odtrženi od republiky Československé. Státně cítící občan musí agrární straně poděkovati, že nelitovala ani námahy, ani peněz, aby tolika slovenským občanům návštěvu Prahy umožnila. Slovenské oddělení průvodu považujeme za nejlepší státní i politický čin celého zemědělského sjezdu, který jistě hodně přispěje k tomu, aby Slovensko bylo vzato živilům protistátním a protičeským.«

A »Národní osvobození«:

»Je to jistě velkou věcí, že se republikánské straně podařilo shromáždit ve své organisaci zemědělce ze zemí historických, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Myšlenka národní jednoty československé a státní nedílnosti republiky má v republikánské straně velmi aktivního činitele... S hlediska státního nelze ani dost ocenit význam toho, že se jejich manifestací účastnily delegace agrárníků německých a maďarských. Proslulé slovo ministra Spiny o symbiose projevuje se tak v praxi.«

Velmi nerealisticky se podívalo na věci »Právo lidu«, když po agrární manifestaci napsalo:

»Vidíte, jak tato vláda a její »státníci« si skorem ani nezasluhují upřímných a oddaných manifestací státotvorných, poněvadž jim nerozumí, nedovedou si jich vážit a neumí s nimi státnicky a konsolidačně nakládat. Zdá se, že se bude muset veřejnost zabývat otázkou, může-li takováto vláda a takováto koalice státi v čele oslav 28. října, a socialistická oposice otázkou, má-li takovou vládu a takové »státníky« trpět při svátostním vyvrcholení státního jubilea.«

To je zase ten skutečnosti vzdálený tón, kterému oposice občas propadá. Polemisujeme-li proti němu tak často, tedy nikoliv proto, že by nám tato vláda byla obzvláště milá, ale proto, že bychom si přáli, aby se oposice vychovala k realistickému oceňování situace. Řeči, které vede »Právo lidu«, hodí se právě jen do novin; je nemožno, aby za nimi byla určitá myšlenka. »Právo lidu« by mělo blíže vysvětlit, co podnikne socialistická oposice, rozhodne-li se, že takovou vládu při státním jubileu trpět nebude. Jak známo, můžete tuto vládu odstranit jen tehdy, jestliže ji při hlasování v parlamentě porazíte — a to je právě to, co socialistická oposice nemůže. Nebo jaká jiná moudrost, nám

unikající, by se mohla skrývat za větou, těhotnou náznaky a hrozbami, že socialistická oposice bude uvažovat, má-li dále trpět tuto vládu? Myslíme, že vládní listy se tomu vysmějí; a myslíme dále, že nikdo se nemá bez potřeby dělat komickým.

*

V agrárním průvodu nesli také tabulku s heslem: »Žádáme důrazně urychlenou novelisaci sociálního pojištění.« Sociální pojištění je věc, která se nepochybně většiny manifestantů vůbec netýká. Jistě tam byla pouze menšina těch, kteří zaměstnávají dělníky a mají proto na sociálním pojištění zájem aspoň negativní; za to tam bylo asi mnoho těch, kteří sami jsou za plat zaměstnání a užívají dobrodiní sociálního pojištění. Ti by tedy takovými tabulkami tloukli sami do sebe. Bylo by zajímavé vědět, zda aspoň ti, kteří nesli tuto tabulku, zaměstnávají nějaké dělníky, či zda prostě ku prospěchu jiných hasili něco, co je nepálí.

*

»Večer« napsal po průvodu:

»Jak zahanbeni jsou dnes ti, kdož pokrytecky oháněli se pedagogickými (!) důvody proti tomu, aby lidu zemědělskému Praha zapůjčila obecné školy za noclehárny! Tisíce a tisíce dětí, školní mládeže nabyly za ty čtyři hodiny průvodu takového všestranného poučení, jakého jí nemohou dát ani měsíce školního vyučování.«

»Večer« myslí na poučení, kterého se dostalo školní mládeži o krojích. Nemůžeme ovšem potlačit poznámku, že toto poučení by se bylo školní mládeži dostalo i tenkrát, kdyby účastníci průvodu byli přespali nikoliv ve školách, nýbrž v těch jiných místnostech, které město Praha dávalo k dispozici. To, že venkovští hosté spali právě ve školách, může zvýšit poučení školní mládeže jen o to poznání, že agrární strana je velmi mocná strana, která na konec prosadí, co chce.

*

Z básnického líčení »Večera«:

»Jezdci nesli se vážně a majestátně, koně pak, jakoby si byli vědomi velkého poslání, nesli se pokojně, s hlavami vztýčenými — skoro pyšně. Jen jeden bělouš se snad chtěl před tribunou poklonit, zatočil se dvakrát a klesl na přední nohy.«

Čili agrární kůň, jak se sluší a patří, vzhledem k tomu, že na tribuně patrně seděli vlivní agrární činitelé. Jezdci se nesli vážně a majestátně, koně se nesli pokojně, skoro pyšně, a redaktor »Večera« se nesl pokorně a pln úcty k mocným tohoto světa, že ji už i koním připisoval.

Denní tisk v porotní síni.

Dosud nikdy nevěnoval u nás denní tisk tolik pozornosti některému procesu, jako se to stalo v době poslední. Chování žurnalistiky upozornilo na řadu otázek o úkolu, oprávněnosti a působení novinových zpráv ze soudní síně. Třebaže uvedené případy jsou akademicky zkonstruované a v přítomném procesu se nevyskytly, přece uvědomili si všichni jejich možnost a bylo by záhodno jim předejít dříve, nežli se stanou zásadou.

*

Svědka a noviny. Zákon zakazuje pod zmatečností, aby svědek, dříve nežli před soudem vypovídal, byl přelíčení přítomen. Zákonodárce chtěl vyloučiti, aby svědek, třeba podvědomě, stál pod vlivem předešlých výpovědí. Toto opatření stalo se dnes naprosto iluzorním: svědek je z novin již čtrnáct dní předem podrobně informován o názoru státního zástupce, o náladě poroty, o tvrzení obžalovaného, ve stenograficky podrobných referátech nejprve zvláštního, pak ranního a konečně večerního vydání čte znovu a znovu tutéž zprávu, bezděčně si vštěpuje slova i fakta. Na konec, na místě svědecké výpovědi, která by měla být pouze fotograficky a fonograficky reproduktivní o tom, co svými

smysly vnímal, vypovídá tak, jak si na základě podrobných novinových informací případ později doplnil, vysvětlil, zkonstruoval. Nezapomeňte, že na základě podobného svědectví jsou lidé odsuzováni k dlouholetým žalářům nebo k smrti. Nebylo by snad v zájmu objektivního vyšetření skutkové podstaty, v zájmu jasnějšího, méně komplikovaného a rychlejšího projednání věci uzavřítí až do vynesení rozsudku soudní síň a omezení žurnalistiku v referování?

*

Porotce a noviny. Porota, hlas lidu, ztělesněný lidský cit pro právo mluvící z lidského nitra, objektivní sbor zastávající bezejmennou spravedlnost, sestává dnes, podle novinových zpráv z p. Lavičky, pokrývače v Libni, p. Sekerky, listonoše v Praze XVII., pí. Klubičkové, babičky v Liboci, a těch a těch ostatních. Noviny je uvádějí jménem, zapisují jejich výroky stejně jako výkřiky opozičních řečníků v parlamentě, kritizují dokonce jejich »temperamentní«, »zvukné« nebo »rozčilené« vystoupení. (Je pravděpodobno, že ještě dříve, nežli p. Lavičku dovezla tramway domů, předčítala již paní Lavičková v kruhu sousedek zvláštní vydání. Září: »Muži, ty jsi jim to ale dával dneska!« On se znovu a znovu vrací s úsměvem ke svému jménu v novinách: »Počkej, ale zejtra, to jim to povím. A víš, že ten Sekerka, že ten si ani neškrtl?«). Objektivní a posvátný hlas lidu stal se dnes ve světle »soudničky« už jen hlasem p. Berdeje a pí. Klusákové, která při přelíčení náhle vyskočila. »To je drzost!« a večer si spokojeně přelouskala v referátu na sebe »kritiku«. Chování toho či onoho porotce popisuje se stejným tónem, jako chování p. Cejnara při ligovém zápasu.

*

Státní zástupce a noviny. Rubrika Soudní síň, která dnes učinila si běžným tón naprosto se nelišící od referátu o parádním rohovnickém utkání v Lucerně, vypichuje s obzvláštní zálibou výstupy mezi státním zástupcem a obhájci. Zprávy o podobných scénách staly se již obligátními: konstatuje se při tom chování v sále a podle toho, »kdo to komu dával« určují se poliční sympatie pro ten den pro obžalovaného či proti němu. Zde se nepřímo působí tlakem i na osobu, která by měla pro každého býti posvátným ztělesněním veřejného zájmu. Státním zástupcem je konec konců vždycky jen člověk toho či onoho temperamentu. Čte několikrát denně v novinách zprávy o svých »získaných nebo ztracených bodech«: bude-li povahy ctižádostivé, s mírným nádechem ješitnosti, vtipný parleur, který si blahovonně zakládá na pohotovosti svých odpovědí, bude-li míti sklon k herectví ve svém vystoupení, státi nad svým místem a sám s uspokojením naslouchati britkosti svých replik, — který předpis může tady zaručiti, že státní zástupce, jako herec v novinách kritizovaný, bude opravdu čistě a upřímně hájiti jen veřejný zájem a odolá svodům po efektním gestu? Spravedlnost je anonymní: účastníci při jejím vykonávání by měli býti bezejmenní a ušetřeni toho, aby jejich úřední činnost byla v novinách reprodukována jako match, při němž příjemnou hrůzu nahání vědomí, že se zde jedná o něčí život a smrt.

*

Sensace, kterou poslední veliký pražský proces vlivem konkurujících a do nemožnosti se předstihujících pražských večerníků vyvolal, překročila dovolené meze. Bylo by svrchovaně na čase povšimnouti si účinněji novinových rubrik Ze soudní síně a všeobecně vlivu denního tisku na rozhodování porotních soudů. U těch několika listů, které si činí nárok na literární, nebo alespoň slušné, postačilo by denně několik důkladných škrtnů šéfredaktorových. U ostatních přísně užít zákona proti pornografii, který by měl na tento zakuklený a škodlivý druh dobře pamatovati.

Nestačí-li úvahy mravní, měly by tu rozhodovati i argumenty čistě právnické: dokud nebude záruky, že přístupu denního ti-

sku do soudní síně nebude zneužíváno k výrobě pouhých odbytových sensací, potud zůstane illusorní věcí i izolace a závažnost svědecké výpovědi, stejně jako nezaujatost porotců: nebot dnes ti i ti stojí stoprocentně pod vlivem tisku.

O. Rádl.

»Opovědný náš odpůrce.«

Příšice o rozsudku volebního soudu ve věci mandátu p. Stříbrného, napsaly katolické »Lidové listy« také toto: »Jiří Stříbrný patřil a patří k opovědným našim odpůrcům.« — Komu to chcete, milé »Lidové listy«, povídat? Jakoby někdo už zapomněl na všechny ty kampaně, které jste spolu s takovým nadšením a takovou důkladností po dva roky prováděli! Také p. poslanec Hajn nikdy tak živě necítil nedůstojnost toho, že poslanci jsou na příkaz strany zbavováni mandátu, jako tentokrát, když šlo o »opovědného odpůrce« národní demokracie, p. Stříbrného. To je jistě zvláštní, že opovědný nepřítel se nejlépe snese s těmi, jimž je opovědným nepřítelem, a že hůře bylo těm, jimž opověděl své přátelství.

Zákaz Spartakiady.

Pořadatelé zakázané Spartakiady obrátili se oběžníky na mnohé veřejně činné pokrokové lidi, aby v zájmu pokroku protestovali proti zákazu jejich tělocvičných slavností.

Bylo by těžko zastávat se komunistické Spartakiady ve jménu demokracie, protože by pak bylo obtížno čelit námitkám: Kdo je proti demokracii, nemá práva se jí dovolávat. Ale při tom není pochyby, že úřady, které zakázaly Spartakiadu proto, že ji pořádá komunistická tělovýchova, ukřivdily podstatnému jmenu tím, že zákaz namířily proti jménu přídavnému. Přijďme tak o dokreslení úplného obrazu naší tělesné výchovy. Známe-li výsledky práce Sokola, Dělnických těl. jednot, Orla, vidíme-li hasiče, skauty, selskou jízdu, proč nemáme vidět, jak důkladně je u nás tělocvičná síť rozprostřena? Proč nevidět zajímavý úkaz, že se kolektivní tělocvik stal u nás vlivem sokolské tradice národním sportem, jehož kouzlu neodolávají ani naši komunisti? Ty Slety, Olympiady a Spartakiady jsou jakýmsi pokusy o rekord nebo šampionát, které celému kolektivnímu tělocviku dávají viditelný cíl. Proč jej nepopřít i komunistickým cvičencům? Tenhle druh tělocviků je laciný, přístupný a proto u nás i lidový a při velké zaostalosti naší hygieny je snad tím největším, co se dělá pro zdraví rasy. Proč upírat komunistům viditelný projev, že se o své massy starají také jinak než svými tiskopisy a schůzemi? Právě v zájmu zdraví rasy měly by úřady vděčně přijmouti každého, kdo se stará o desetitisíce lidských těl a to dokonce takových, která jsou nedostatečnou výživou a jednostrannou prací přímo určena k zkomolení nebo nedorůstu. Vždyť při žádném objektivním posuzování práce pro lidské zdraví se neptáme po politické legitimaci. Při odvozech nemá žádný bravec na kůži přišpendlený ani fašistický odznak ani pěticípou hvězdu. Ale dobré a vyrovnané svalstvo pod kůží působí jako radostný znak dobré péče o zdravé tělo a objektivní člověk cítí vděčnost k vychovatelům této fyzické zdatnosti, a nečiní mezi nimi rozdílu. A oceňuje-li tu vychovatelskou práci, tedy skoro vždy také podle její obtížnosti v daných sociálních poměrech.

Ale že se pořadatelé Spartakiady obracejí k pokrokovým lidem o podporu svého protestu, je velmi zajímavým zjevem. Před několika lety byla v P r í t o m n o s t i anketa »Proč nejsem komunistou?« Zúčastnili se jí lidé, kteří stejným rozumem přišli k nekomunistickému světovému názoru jako týmž rozumem jsou přesvědčeni o nespravedlivosti zákazu letošní Spartakiady. Tehdy provedli analýsu svého smýšlení co neobjektivněji, bez zloby a hněvu a se sebezapřením až do intimností. Byli za to komunistickým tiskem důkladně zvalchováni a upřeno jim jakékoli sociální citění a právo mluvit o socialismu. Byli tehdy inteli-

genci, která je a musí být reakcionářskou, jakmile rozum nepodřídí Marxovi. Dnes ta část komunistického vedení, která má na starosti Spartakiadu, při této protestní příležitosti hledá oporu v téže inteligenci, která tehdy dostávala po hubě. Znamená to, že hodnocení inteligence prošlo u komunistů nějakým vývojem, anebo se jim jen hodí pokroková inteligence tentokrát do krámu?

Frant. Langer.

Případ poslance Rosche.

Kariéra poslance Rosche byla rychlá. Také jeho konec je rychlý. Když tento německo-nacionální poslanec mluvil v poslanecké sněmovně o rozpočtu a daních, naslouchali pozorně mnozí Češi, a to je co říci! Rosche je severočeský průmyslník. Jako politik byl homo novus. Přes to dělal rychlou kariéru. Byl zvolen předsedou poslaneckého klubu německých nacionálů. Říkal se, že jeho směr (mluvilo se tehdy o novoaktivismu) v německé nacionální straně zvítězil. Rosche všiml si hospodářských otázek a mluvil také o nutnosti dohody mezi německými stranami. Když se začalo debatovat o termínu okresních a zemských voleb, přišla německá strana nacionální s návrhem, aby všechny německé strany, nebo aspoň strany nemarxistické, šly do zemských voleb pod jednotnou kandidátkou. Ušetří se prý při tom na penězích, volby budou mít klidnější průběh, a po volbách němečtí členové zemských zastupitelstev utvoří jakýsi sbor, který bude obstarávat německé zájmy v zemských zastupitelstvech. Němečtí sociální demokraté odřekli, a druhé strany od akce utekly, ačkoliv mohly odmítnutí sociálních demokratů již dříve čekat. Přesto němečtí nacionálové zle vytýkali aktivistům, že nechtěli podporovat tuto myšlenku jednotné fronty. Návrh byl jedním z četných květů prázdného svornostářství strany pana Schollicha, Brunara atd. Ale myšlenky dohody mezi německými stranami se chytil posl. Rosche. Přišel s návrhem, aby jeho strana mu dovolila, aby mohl stát v politické aréně jako poslanec, který by však svými povinnostmi nebyl vázán na německou stranu nacionální. Rosche složil funkci předsedy poslaneckého klubu, funkci říšského pokladníka strany a žádal, aby mohl jako bezpartijný, ale s mandátem pracovat k dorozumění mezi německými stranami. Německá strana nacionální dostala se do nepříjemné situace. Prohlašovala vždy, že jest schopna všech obětí pro blaho německého národa. Najednou Rosche od ní žádá obět. Rosche žádá: »Nechte mi mandát, ale nechte mi také volnost!« Senátor Brunar přišel s protinávrhem: »Dobrá, necháme mandát posl. Roschemu, i když nebude v našich řadách, ale at něco podobného udělají ostatní strany, at propustí ze svého svazku Ledebura, Jessera, Freisingra, a ti pak at starají se o německou jednotu!« Brunar věděl, že s tímto návrhem nepochodí. Také nepochodil, ale právě proto se mohlo ostřeji jít proti Roschemu. Jeho žádosti nebylo vyhověno, a Rosche se raději vzdal mandátu než své myšlenky.

Německá strana nacionální si potrpěla odjakživa na svornostářství. Proto také jaksi ze zvyku navrhla jednotný postup německých stran při zemských volbách, ač věděla, že z toho mračna nebude pršet. Rosche si představoval věci praktičtěji. Neměl na mysli prázdné nacionální fanfáry, prázdná slova o svornosti. Německý průmyslník ví, že německé tkalcovny, sklárny atd. mají jiný zájem, než dělat irredentu. Rosche je průmyslník a vidí, jak dobře vede se agrárníkům od té doby, co našli cestu do ministerských lavic. Zájmy průmyslu ho vedly k tomu, aby proti negativismu zdůrazňoval kladnou politiku, zájmy průmyslu jej vedly k tomu, že mluvil rozvážně v debatě o daních a rozpočtu, zájmy průmyslu jej vedly, aby hledal modus vivendi s kapitálem agrárním, s produkcí agrární, za níž dnes stojí tak silná politická moc česká i německá. Rosche ustupuje, ale neustupuje jeho myšlenka. Tím spíše, že ti, kteří jej porazili, nemají větší politické myšlenky.

K. T.

Jak se dělají noviny a aféry.

»Rudé právo« přišlo se sensací: bratří Čapkové se znali s Michalkem a podepsali mu pohlednici! Soudruh Kastner předložil pohlednici před soudem! »Nuže, chtějí ještě dnes bratří Čapkové, kdy se tvrdí, že Klepetář byl účasten v r. 1927 na intimním sylvestrovském večeru, tvrditi, že s Klepetářem nikdy nemluvili, chce ještě dnes jeden z nich, podepsaný na pohlednici, odeslané ze Slovenska v r. 1924 Michalkem do Prahy a čtené včera u soudu, popírat, že by se neznal ani s Michalkem?«

Nemáme rádi svatouškovství, které si náramně pečlivě omývá ruce z každého styku s Klepetářem nebo Michalkem, ani dostihy, v nichž teď někteří lidé závodí o palmu vítězství, která připadne tomu, kdo se nejméně znal s Klepetářem. Klepetář a Michalko se pohybovali v žurnalistických a literárních kruzích, a je náramná možnost, že je ten nebo onen žurnalista či literát poznal, a nepadá z toho na něj nic hanlivého. Není každý takový genius jako p. dr. Arne Dvořák, který, poprvé spatřiv Klepetáře někde u knihkupce, prý zvolal: »To je vrah!« (Upřímně řečeno, je tato genialita právě tak nesympatická jako ono svatouškovství: většinou se vyrábí až po činu.) Ale poněvadž »Rudé právo« dělá narážky na známý sylvestrovský večer a poněvadž »Večerní list« už z toho vyvozuje »nejtrapnější důsledky sylvestrovské aféry« (pan president ve společnosti Klepetářové!) a protože už p. dr. Žáček, obhájce »Národních listů« v sylvestrovském procesu, prý už také hodlal učinit návrh, aby byl Klepetář vyslechnut o své účasti na sylvestrovském večeru, je třeba bohužel se zabývat i tou velmi nezajímavou otázkou, znali-li se bratří Čapkové s Michalkem nebo Klepetářem. Pokud se účasti Klepetáře na sylvestrovském večírku týká, tu, doufáme, stačí slovo čtrnácti mužů, kteří potvrdí, že tam nebyl. Pokud se pak podpisu »Čapek« na Michalkově pohlednici týká, je to skvělým příkladem, jak se u nás vyrábějí aféry a jak »Rudé právo« v babské klepavosti ani »Večernímu listu« nezadá. Soudruh Kastner, který celý udýchán příběhem před soud se svou vzácnou pohlednicí, stůž zde jako příklad chabé pronikavosti rozumu, a »Rudé právo« jako vzor žurnalistické nesvědomitosti. Soudruh Kastner lačnými očima popatřil na podpis »Čapek« a už neuvážoval, že po republice běhá bůhví kolik tisíc Čapků: vnitřní hlas mu pravil, že to nemůže být nikdo jiný než jeden ze spisovatelů bratří Čapků. A »Rudé právo« nevyhledalo si muže s bystřejším mozkiem, který by usoudil, že by to snad mohl být nějaký jiný Čapek. Ukvapený závěr soudruha Kastnera stačil tomuto orgánu, aby z toho udělal aféru. Obvyčejně se soudí, že žurnalisté mají být rozumnější a bystřejší než jiní lidé; tady se vidí, že to snad má být, ale není.

Pokud pak se týká Klepetářovy účasti na Sylvestrovském večírku, »Rudé právo« uvádí jako autoritu, že »se to tvrdí«. Nezáleží na tom, jací oslové a hanebníci to tvrdí; tvrdí se to, a tedy to otiskneme. Jak by k tomu noviny přišly, kdyby měly být bez všech těch hloupostí, které se někde žvaní! Jaká by to byla svoboda tisku!

Vidíme, že novináři nechtějí si svobodu tisku nechat omezovat ani poznáním pravdy. Je přece jasno, že kterýkoliv redaktor »Rudého práva« mohl vzít do ruky telefon a za minutu zvědět, co na věci jest. Ale moderní politický novinář má přímo nechat k informaci: mohlo by se totiž někdy stát, že by mu informace rozházela připravenou sensací. Proto si raději zacpe uši, neptá se na nic, a každého, kdo by mu chtěl něco říkat, vyhodí. Nic ho neodvrátí od toho, aby svou sensací předložil. — Vezměte většinu afér z poslední doby, a všude vidíte touž necht žurnalistů k informaci. Bylo by bývalo stačilo vzít telefon do ruky a nebylo by poloviny těch afér. Ale to moderní žurnalista neudělá. Jeho duch zcela vládne nad skutečnostmi. Informace je spíše nepřitelem než přítelem některých žurnalistů, a spíše jim překáží než pomáhá v řemesle.

P O L I T I K A

Rudolf Procházka:

Nynější stádium ruské revoluce.

Vláda sovětů v Rusku není zatím nikterak ohrožena. Poslední naděje emigrace, opírající se o rozkol v komunistické straně, se rozplynuly. Zklamalo i naivní očekávání v určitých liberálních řadách, že Stalin odhodí dědictví Leninovo jako veteš, jakmile se zbaví Trockého. Oposice dala se vyříditi opravdu snadno a rychle, nedošlo ani k žádným bouřlivým manifestacím a zmatkům v organisacích, tím méně ovšem ke vzpourám v továrnách a u pluků. Vláda v Kremlu nepřestala se však cítit vládou strany, diktaturou proletariátu a nezahájila vyloženě pravý kurs, tím méně onu politiku, kterou si Evropa slíbvala od pádu ruského Robespiera. Právě naopak. Mrtvé oposici dává se dnes za pravdu, Trocký zaplatil politickou smrtí vítězství své myšlenky. Není pochyby, že v širokých vrstvách strany je komunistická ideologie stejně silná jako touha zachovati jednotu. Skupina Trockého byla odsouzena nikoli proto, že by bolševické Rusko bylo již unaveno revolucí, malověrné a resignované, nýbrž naopak právě proto, že svou kritikou a svými požadavky stranické demokracie zanašela nebezpečný neklid a pochybnosti do proletářských řad. Trocký byl příliš intelektuální a literární, než aby cítil ten rozpor ve své působnosti.

Revoluce potřebuje především víru, čím prostší, nevědomější, tím lépe. A dále oddanost vůdci a praporu, symbolu, organisaci, straně. Mnoho stádního ducha. Upozorňovati na chyby vedení je nebezpečné a na porážky, dokonce na porážky budoucí, osudné.

Tolik je dnes tedy jisto, že Stalin je tak dobrý komunist a jako Trocký, a že oficiální bolševismus je velice dalek toho vzdáti se komukoliv, domácímú venkovu jako cizím věřitelům.

Vláda sovětů zahazuje dnes novou křížovou výpravu proti ruské vesnici, která jí hrozí přerůstí přes hlavu, přerušuje hrdě jednání s kapitalistickým západem evropským i americkým, jakmile se přesvědčila, že podmínky znamenají »zradu«. Stalin řekl to se vzácnou otevřeností; chce-li cizina za svou hospodářskou pomoc, a bychom se vzdali sebe samých, raději odmítáme všechnu pomoc. A právě tak doma sovětská vláda nemíní nové hospodářské politice rozuměti tak, aby silní jedinci se nerušeně vzámali ve městech i na vesnici, třeba by při tom dávali státu, což jeho jest, neboť tím by se obnovoval buržoasní pořádek. Kapitalisti a velcí sedláci mohou se těšit v Rusku jen takové volnosti, jako židé ve středověkých monarchiích. Městská kultura nemůže se bez nich obejíti, pravda, ale jsou jen pilné včelíčky, jimž občas nutno vybrat úly. Soukromý podnikatel může se činit, ale jen do času a do jisté míry. Co nad to jest, ode zlého jest, pak přijde rekvisice, konfiskace, vyvlastnění.

V sovětské vládě není vývoje. Stalin a soudruzi musili by přiznati, především sobě, že celý bolševismus, jako metoda násilného tvoření komunistického společenského řádu, byl omyl, že komunismus sám může být nejjvýše ideálem, jehož lidská povaha a ruské ho-

spodářství ještě daleko nedorostly, že pravdu měli ti pronásledovaní a všemi sjezdy třetí internacionály zatracení menševičtí kacíři podle vyznání Kautského, kteří tvrdili, že Rusko musí teprve projít údobím kapitalistického hospodaření, že nemůže provést úspěšně saltomortale od selského primitivismu ke komunistickému industrialismu. Bolševismus je pokus přitáhnout budoucnost, dokonce budoucnost předpokládanou, za vlasy. Dokud se bojovalo, dokud nic nebylo hotovo, nic vyhráno a nic také prohráno, bylo to veselé pro lidi odhodlané. Lenin mohl krásně vydávat dekry a také je odvolávat, mohl lehce peníze zrušit a zase je zavést, stát zničit a opět zřídít, rozházet technickou i správní kontrolu a zas vysoko ocenit a zaplatit specialisty. Mohl přejít klidně od předepsaného komunismu k nové, to jest vlastně zase staré, obyčejné, skutečné hospodářské politice. Mohl si to dovolit nejen proto, že byl Lenin, ale hlavně proto, že nikoho tenkrát ještě nemohlo napadnout, že by to bylo ztroskotání, že se tu již ohlašuje bankrot. »Ustupuji, abych dále skočil,« říkal Lenin, a mínil to opravdu tak.

Největší ohrožení bolševismu neroste z nepřátelství proti němu, neroste z nenávisti a boje, nýbrž právě naopak z míru. Inter arma silent musae, to znamená, když se lidé biljí, nemyslí, nemusí myslet a pochybovat, mlčí rozum, mlčí všechny vyšší, kritičtější schopnosti člověka. Největší nebezpečí bolševismu vyrůstá z nynějších ustálených poměrů, pro něj je to stagnace. Pro revoluci stagnace je smrt. Není možno zůstat stát. Přestane-li se záplava šířit vpřed, začne opadávat. Bolševici nejsou vysílení zápasem, ale mohou býti demoralisováni klidem. Revoluci nedostávalo se potraviny za doby obnovy. Vláda sovětů říkala, že jde jen o konstrukci hospodářského komunismu a že není třeba dobýti dříve celého světa, nežli může býti plán uskutečněn v Rusku. To znělo velmi rozumně a dovolávalo se určitých pudů, které jsou živé i v revolucionářích, potřeby odpočinku, změny, určitého konce a cíle. Není možno rozbíhat se věčně do nekonečna, není možno stále jen rozbíjet a sebe rozčítovat, je třeba jednou také začít stavět a soustředít se. Stalinovo heslo: omezit se na Rusko, za to proniknout a zhnít je opravdu svojí revoluční vůlí, to ohromné netečné, selské Rusko — musilo působit mocně na široké vrstvy strany, poněvadž odpovídalo jejich zdravému cítění. Byla to znamenitá myšlenka — kdyby neměla základní vadu v rozporu s vlastním smyslem bolševictví a v nepřekonatelné obtíži komunismu na prostotočizí, neshodné povahy Ruska.

Lenin i Trocký uvědomovali si hned na počátku, že v Rusku bylo sice snadno vlády se zmocnit, ale bude těžko ji podržet. Naopak v Evropě má proletariát mnohem méně vyhlídek provést úspěšnou revoluci, za to má však mnoho lepší podmínky z ní skutečně pro komunismus něco udělat. To je pochopitelné. V Rusku byl správní a mocenský aparát státu carského prohnílý, massy v celých generacích fysicky i mravně hnány do revoluce, měšťanstvo slabé početně i politickou vůlí. Na západě je společnost docela jinak organizována, vládne si sama, státní správa a její autorita spočívá na velmi širokých základech, je to přirozeně stojící pyramida, takovou těžko převrátit. Bolševici uznáním těchto obtíží revoluce v evropských státech vzdali

bezděčný hold demokratismu. Z této úvahy plynulo však pro ně logicky, že západnímu proletariátu nutno pomoci, že revoluci nutno provést právě i v měřítku mezinárodním. Bylo zde na dně smutné přesvědčení, že slabý ruský proletariát se neudrží nad záludným oceánem venkova, nedostane-li se mu opory z venčí, od mocného a politicky i technicky vyspělého proletariátu evropského. Především mysliho se tu ovšem na německý a anglický.

Při tomto postavení ruského problému a po trapných zkušenostech let 1919—26 (od německé do anglické vzpoury proletariátu) vysvítá zajisté dobře, proč Trockému a jeho přátelům, kteří jsou stejně bystrí jako pravověrní, musilo se jevit Stalinovo heslo obrátit se k Rusku a k venkovu jako doznání porážky. Pro řádné bolševiky není definitivní porážky na frontě mezinárodní. Zde říkají: můžeme býti jen odrazeni, ne poraženi. Proletářská revoluce má co činit jen s městskou buržoasií, té musí vyrvat vládu a nesmírné bohatství kapitálu, tu musí společensky zničit. Se sedlákem nic nesvede. Ten nikdy nebude komunistou a nedá se také vyhubit. Ale není toho ani třeba. Sedlák je trpný nositel civilisace. Jakékoliv. Ponese proletářskou, tak jako nesl buržoasní. Tím se netřeba zaměstnávat. Zde možno jen rekvirovat, jen nasadit daňový šroub a hodně utáhnout, poněvadž je nebezpečí vzniku silné, měšťáckou ideologií prodchnuté, kapitalistické vrstvy i na ruském venkově. Zde si Trocký uvědomuje, že na vesnici nebyla revoluce nikterak komunistickou nebo ke komunismu mířící, nýbrž naopak — liberalistickou, jdoucí k soukromému vlastnictví. Ruská vesnice prodírá se všemi silami k individuální hospodářské samostatnosti. Všechna výchovná a propagační práce, kterou komunistická strana a vláda na venkově podniká, může tento proces jen zdržovati.

Trocký a soudruzi viděli to velmi dobře a hlásali tudíž s brutální důsledností: venkov nesmí býti probouzen a posilován. Třeba stůj co stůj podporovati i uměle pěstovati tenkou vrstvu průmyslového dělnictva nad venkovem a naopak čerpati co nejvíce z poddanství vesnice. Na druhé straně třeba věnovati neochabující pozornost proletariátu zahraničnímu, neopomíjet žádné příležitosti, kdy by bylo možno přímo podepřítí jeho boj s vlastní buržoasií a udržovat stále jeho revoluční energii, cvičit jeho revoluční schopnosti, připravovat jej na konečný velký boj. Poněvadž však rozvoj ruského průmyslu není možný bez velkého kapitálu a v Rusku se nehromadí, aspoň ne takovým tempem, aby předstíhoval vývoj zemědělský, nezbyvá než udržovat dobré styky i s kapitálem zahraničním, ovšem ne tak, aby se dělaly ústupky, nýbrž jen tak, aby se upláceli jedni kapitalisté proti druhým. Zde Trocký domnívá se chytře kořistiti z kapitalistického individualismu. Tito dravci nešetří se navzájem, jsou vždy ochotni pohltit souseda, obchody se dělají vždy na účet jiných. Kapitalistická třída nezná dělnické solidarity. Právě tak nejsou demokratické státy schopny uskutečnit jednotnou frontu protiruskou, třeba do ní měly tisíc chutí, poněvadž nedovedou shodnouti se mezi sebou. Měšťácký mír je iluse. I zde platí věčně zákon džungle.

Vláda lidových komisařů mohla ovšem proti této theorii postaviti ihned některé své zkušenosti: Trocký zřejmě podceňuje odpůrce. Právě tak jako je pessimí-

stický v odhadu vývoje, ponechá-li se mu volný průchod, překypuje optimismem, jde-li o přímou akci, okamžitý útok. Sovětští vyjednavací už shledali, že to není tak snadné získat pomoc zahraničního kapitálu, ani za vysoké úplatky a nejskvělejší vyhlídky. Pomoc takových jednotlivců, poskytovaná tu a tam, ukázala se zcela nedostatečnou. A už i jednotlivé státy, Rusko podporující, stávají se nespolehlivými a náročnějšími. Německo začíná hospodářsky pochybovat o možnosti další spolupráce na dosavadní linii, žádá zrušení monopolu zahraničního obchodu a jinou právní ochranu svých exponentů v Rusku. Francie zaujala definitivně zamítavé stanovisko k nejpříznivějším ruským nabídkám likvidace válečných a předválečných dluhů, a p. Monzie, předseda franko-ruského hospodářského komitétu, kdysi horlivý propagátor styků se sověty, dnes mluví o jednotné hospodářské frontě proti Rusům, dokud nevzdají se monopolu. Přílišné chytráctví vyvolá přirozeně protiopatření. Sověty odcizily si za poslední leta mnohé přátele, právě proto, že se ukázaly pod obchodní firmou vojáky revoluce. Ani kapitalisté nemají rádi, jsou-li považováni za hlupáky nebo zrádce své vlastní třídy. Lze říci, že komunisti získali si bezděky zásluhy také o třídní výchovu kapitalistů. Obchody vedené od Rusů v politickém duchu, v duchu Trockého, zabarvily se poněkud politicky i s druhé strany, a tak se stalo, že konečně musil nad nimi Stalin udělat kříž. Nebylo trvale možno udržeti příměří v hospodářském styku a válku na frontě sociální. Pouhá fikce rozlišování vlády lidových komisařů a výkonného výboru komunistické internacionály nemohla k tomu postačit. V Rusku byl by musil vzniknout skutečný protiklad realistického a utopistického směru, nikoli jen taktický rozpor mezi národníky a internacionalisty, přiosťřený jen zřetely osobními.

Stalin nebyl a není, jak dnes už každému patrné, ochoten k žádné, ani postupné a bezbolestné likvidaci revoluce, chtěl se pouze z důvodů oportunity věnovat nejprve komunistické výstavbě Ruska. Shledával prostě, že na západě není možno zatím proniknout, proto zastavil útok. Již na východě, na frontě asijské, to bylo něco jiného. Zde se dalo pracovat, ale zase jeho strážlivý duch viděl nutnost omeziti se na politickou podporu zápasu národně protievropského. Nekomplikovat předčasně sociální momenty! Ale to vše bylo proti trockistům rozdíly jen v metodě, snaha byla docela stejná, a nepřítel to také prohlédl. Půlvičatost ruské oficiální politiky nestačila na získání kapitalistického světa, nestačila ovšem také na to, aby získala a průmyslovému proletariátu učinila neškodnou ruskou vesnici.

Problém, který Trocký postavil, tedy vystoupil v plné síle, a vláda sovětů se musí vyrovnati s ním bez ohledu na to, jak se vyrovnala s jeho autorem. Sovětská Rus má se obejít bez podpory vyspělého průmyslu německého, anglického, amerického, poněvadž se nepodařilo ani opatřit zde moc proletariátu, ani vylákat něco podstatného z kapitálu. Sovětská Rus také pozoruje, že venkov zůstává vůči ní uzavřený. Na jedné straně dává jenom co musí, na druhé požaduje stále více zboží za svoje plodiny. Ruský průmysl nemůže

vyhovět požadavkům venkova, poněvadž není tak výkonný, nevyrobí tak lacino. Vláda sovětů vykonala jistě účtyhodnou práci na zvelebení a reorganizaci průmyslu od let anarchie 1917—20, ale to daleko nestačí, aby se vyrovnala technice a organizaci západní. Ruský sedlák ovšem nemůže srovnávat, to by mohl teprve, kdyby byl zrušen monopol zahraničního obchodu (proto jej vláda zuby nehty drží), ale pozoruje přímo, že drahota městských výrobků není úměrná ceně venkovských. Ruský dělník zas neprovedl revoluci proto, aby otročil místo továrníku sedlákovi. Dělník nechce a nemůže se vzdáti svých sociálních vymožeností proto, že nedovede (a nemůže při stavu průmyslu) pracovat jako západní soudruh. Je to zvláštností a tragikou ruské revoluce, že má tento spor v sobě, že je tak rozeklaná, nehotová. Revoluce XVIII. a XIX. století byly organické. Tam se nová společnost vyklubávala opravdu jako kuře z vejce (podle obrazu Engelsova). Měšťanství bylo třídou v nesporné převaze, třetí stav tam představoval tehda svět. Šlechta a kněžstvo byly přežitkem a čtvrtý stav teprve ohlášeným podílníkem, jež bylo ještě snadno držet v respektu. V Rusku je tomu zcela jinak. Pod ztrouchnivělým kmenem carismu bujelo mnoho různých organismů, jimž byla společná jen nenávisť proti tomu, co je dusilo: proti despotii dvora. V revoluční vůli setkávala se liberální šlechta se vzdělaným měšťanstvem, marxisticky školeným a silně sektářským dělnictvem a po půdě hladovicím mužictvem. Revoluce byla náhodně, zvenčí uvolněna válkou, začata s hora dumou a potácela a řítila se rok bez vedení, bez cíle a především bez jednoty jako lavina. Musila se octnout zas náhodně v ruku nejschopnějších a nejbezohlednějších. To byli bolševici. Ale ovládnutí Ruska nejpokročilejší (ve smyslu politické vyspělosti i krajnosti ideové) rukou průmyslového proletariátu, neznamenalo ani, že by to byl logický, přirozený výsledek veliké revoluce, ani že by to byla třída tak silná a zdatná, že může reprezentovat novou ruskou společnost a všechny ostatní si podříditi. Se šlechtou úpadkovou a měšťanstvem málo početným a politicky neschopným byla lehká práce, ale ohromný, netečný venkov jevil se od počátku sřingou, která požádá odpověď na své otázky.

Vláda průmyslového proletariátu musila se v Rusku zaříditi jako nová tyranie. Nepodařilo se překonat diktaturu jako pouhé dočasné, revoluční zařízení sovětskou demokracií dělníků a sedláků. Trocký protestuje proti autokracii, ale může žádat jen demokracii dělnickou, podržuje diktaturu nad venkovem, nad Ruskem. To je jeho rozpor. Proto musil padnout. Ale to je také rozpor celé ruské revoluce, nerozřešitelný problém bolševictví! Demokracie není měšťácký předpoklad ani nepřisluší pouze k liberálnímu společenskému řádu. Je to zkouška organičnosti, přirozenosti, pevnosti každé vyspělé společnosti. Není-li sovětská soustava schopna demokracie, je odsouzena. A ruská demokracie nemůže býti jen průmyslová. Proto Trocký tolik toužil po revoluci v Anglii. Tam by byla ideální půda pro sociální experimentování! Rusko nebude komunistickým, leda stane-li se průmyslovým na útraty venkova — to je moudrost Trockého, moudrost typicky bolševická. To je také nepopíratelná pravda, jenže my řekneme: tedy se komunistickým nikdy nestane, kdežto každý pravověrný bolševik musí říci: te-

dy potlačme venkov a industrialisujeme. Zde máme důvod, proč také Stalin nastoupil cestu Trockého, proč metodu spolupráce se sedlákem nahraňuje zase dekretováním a reglementováním a dokonce začíná i nákladný pokus zemědělské industrialisace, zakládáním státních velkohospodářství a subvencováním zemědělství kolektivních.

Poslední údobí »revoluční mírnosti« uvolnilo síly, které hrozily přerůst přes hlavu vládě sovětů a stávaly se nebezpečné nejen určitému pojetí komunismu, nýbrž komunismu vůbec. A poněvadž ani vláda, ani strana nejsou dosud zralé k zásadnímu revisionismu, který je pro ně úpadkem, resignací,žíváme dnes obnovu bolševické přísnosti, pro niž jsou tak charakteristické rekvisice na venkově a procesy proti privilegiovaným specialistům, zvláště cizím, ve městech. Je to záchvat horlivosti v účinné víře, záchvat, v němž je něco neklidného.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Obchodní domy za hranicemi.

Tietz v Berlíně.

Firma Tietz byla založena roku 1882 v Geře. Byla to malá místnost s jedním oknem, ve kterém bylo vyloženo vlněné a bílé zboží. Oba majitelé, Hermann a Oskar Tietz, pracovali bez personálu a byli rádi a hrdí, když první týdenní obrát činil nějakých 100 marek. Již o rok později byla založena pobočka ve Výmaru a v roce 1889 přišla pobočka v Mnichově. O dvě léta později založená druhá filiálka v Mnichově souvisela s tím, že Oskar Tietz koupil dům Imperial a nemohl se ho zbavit. Za krátko přišly tři další pobočky v Mnichově, které až na jednu ještě trvají a jejichž obrát i rozsah rostou. V dalších letech zakládali Tietzové pobočky v Hamburku, Stuttgartu, Karlsruhe a Strassburku, kterážto poslední pobočka právě tak jako Tietzův nákupní dům v Paříži přešla po válce do rukou Francouzů.

Po 18leté práci a zkušenosti zřídil kolem roku 1900 Oskar Tietz na místě někdejšího Bilsého koncertního domu svůj první obchodní dům v Berlíně. Také v hlavním městě ho provázal úspěch. V roce 1905 byla zřízena první část domu na Alexanderplatz a dva roky později byly domy na Leipziger Strasse a Alexanderplatz značně rozšířeny. Kupoval se dům na Frankfurter Allee, avšak v této době, kdy Tietz se ucházel o přízeň hlavního města, neodpočíval obchod ani v jiných městech: starý Imperialhaus v Mnichově byl opuštěn a zřízena nová budova na Bahnhofplatz, stuttgartský dům byl rozšířen, v Hamburku koupena nová budova na Jungfernstieg a Tietz se usadil také v Plavně. Firma dokázala, že postupuje vpravdě americkým tempem a stále se dívá po nových místnostech.

Pokusíme-li se dnes přehlédnouti, co všechno vytvořila firma Hermann Tietz, zjistíme, že to skoro — nelze přehlédnouti. Dnes je firma také průmyslovou, patří jí tkalcovny, továrny klobouků a jiné průmyslové podniky, vlastní majetek firmy pak je 19 obchodních domů, z nichž šest obchoduje ve velkém, kdežto k celému Tietzovu koncernu patří celkem 53 obchodních domů.

Plocha, na které se prodává v deseti berlínských Tietzových domech, přesahuje 200.000 m², Tietz je v Berlíně beze sporu největším kupcem na dobytčím trhu a jeho týdenní porážky představují 1000 až 1500 vepřů, 120 telat a asi 100 kusů hovězího dobytka. Potravinářské oddělení firmy Tietzovy dokazuje, že také v Německu jsou lidé a firmy, kteří mají známý an-

glický přísný pojem o »service«. Nelze pochybovati, že při ohromném množství potravin, které Tietz dává do oběhu, jsou finanční výsledky tohoto oddělení dobré, ale toto oddělení právě svou velikostí a svým rozsahem působí také na vývoj cen a je zajímavým příkladem pro to, že soukromohospodářský podnik, vypočtený na soukromohospodářský zisk, může přes to míti veliký veřejnohospodářský vliv. Zprávy tohoto oddělení, uveřejňované každý pátek v denním tisku, jsou jakýmsi kursovým lístkem pro berlínskou hospodyně, a podobný úkol je přiznáván také zprávám jiných oddělení, zvláště oddělení pro potřeby domácnosti.

Neobyčejná obratnost pařížské prodavačky, která — at už je to u Maqueta nebo v »Bon Marche« — neřká nikdy příliš mnoho, ale jistě v takové formě, že pohne váhajícího zákazníka ke koupi, poněvadž mu nedomlouvá a nevychvaluje zboží, nýbrž jen naznačuje jeho jakost a levnost, z druhé strany pak poměrný nedostatek obratných prodavaček v Berlíně pohnul majitele firmy Tietzovy, že založili školu prodavaček, která původně měla dvě třídy, dnes asi 100 tříd. Lepší sloučení teorie a praxe v nějakém učilišti lze sotva nalézt, než jaké se vyskytuje v této škole vyvolané ze soukromého podnětu, jejíž žáčky jsou osvobozeny od návštěvy městské povinné školy. Vyučování je zdarma, učební pomůcky dodává firma a vše, čeho je třeba pro školu, je žákům i učitelům k dispozici.

Doktrinári a teoretikové namítají proti obchodním domům hlavně to, že náklady jsou tak vysoké, že zboží buď musí být dražší, anebo méně hodnotné. Ale ve skutečnosti není ani třeba se zmiňovati o tom, že veliká kapitálová síla a veliký rozsah podniku umožňují nákup velmi příznivý. Lze na příklad při příznivých kursech nakoupit veliké množství bavlny, a na druhé straně je přirozené, že cena je docela jiná, kupuje-li se nějaké věci 25 kusů nebo 2500 kusů a hned se platí. Tietzovu firmu stojí kilowatová hodina 6 feniků, jiní odběratelé platí trojnásobek. Také insertní náklady jsou poměrně malé. Tietzova firma doporučuje v jednom inserátu 40 věcí; náklady takového inserátu, rozpočteme-li je na tyto jednotlivé věci, jsou ovšem menší, než náklady za inserát obchodníka, který může nabídnout jen několik málo věcí. Obchodní dům může zaměstnat stejnoměrně svůj personál. V zimě mají plné ruce práce prodavači hraček, kterým mohou pomáhati prodavači z jiných oddělení, a zase naopak. Ostatně statistika amerických obchodních domů ukazuje, že provoz velikých obchodních domů je i při vysokých nákladech výnosný.

Wertheim v Berlíně.

Od založení prvních obchodních domů v Německu v letech sedmdesátých a osmdesátých se žádné sebe silnější finanční skupině nepodařilo vyrovnati předskok, kterého dobyli průkopníci tohoto oboru, jako Wertheim. Obchodní dům v dokonalé formě nelze »založiti«; musí vyrůst z malé buňky, ke které se připojují stále nové a nové buňky, až na konec se rozroste v obrovský podnik, jako je dnes Wertheim, který však přece si zachovává organickou souvislost a dá se řídit z jednoho místa. Při tom je organizace obchodního vedení neobyčejně jednoduchá, bez veliké instanční cesty jde se od obchodního ředitelství přímo do krámu, ke kupci. Příznačná je také prostota kanceláří v přepychové stavbě na Leipziger Strasse. Nervosa neexistuje u Wertheima, a jak přepychové jsou místnosti pro zákazník, tak puritánsky prosté jsou síně za kulisami. Heslem je: Zákazník, zákazník a ještě jednou zákazník. Ten má vždy pravdu, má se tu cítit vítaným a ctěným, má tu všechno nalézt, čeho si žádá jeho srdce a podle možnosti ještě více a má si všechno koupit v tomto domě, který všemi možnými prostředky získává jeho přízeň.

Devět let po založení hlavního domu ve Stralsundu, ve kterém pracoval dvoučlenný personál, totiž majitel se svou paní, byla

založena první pobočka v Rostocku. Myšlenka obchodního domu, totiž domu, ve kterém zákazník najde všechno zboží, se už obecně vžila. Drobný obchodník ovšem nepoznal ještě v celém rozsahu túto nebezpečnou konkurenci, neboť ještě nedávno mu prospívala víra, že v obchodních domech se kupuje sice levně, ale méně dobré zboží. Tak zvané lepší třídy se obchodním domům vyhýbaly a majiteli starého usedlého speciálního obchodu nebylo těžko dokázati solidnost své obchodní metody na rozdíl od metod těch přistěhovalců. Proti jednomu argumentu Wertheimovi nebylo ovšem možno bojovati. Byl první, který nahradil staré hieroglyfy kupeckého počtářství úplně jasnými a zřetelnými cenami u každého zboží. To byla tehdy veliká odvaha. Věc nebyla pozdravena ani v tisku, neboť ten byl tehdy ještě úplně pod vlivem speciálního obchodníka. V insertních kancelářích se netušilo, že obchodní domy budou jednou zadávat celé strany a že budou železnou páteří celého insertního podniku, nýbrž převládal tam názor, že deset detailistů je lepší než jeden obchodní dům, ve kterém kupovat nepatří ostatně k dobrému tonu.

Rok po založení podniku v Stralsundu bylo zahájeno dobývání Berlína to zcela logicky onou čtvrtí, kde tehdy bydlil nejdrobnější střední stav, u Rosenthalské brány a na Leipziger Strasse, v pronajatých krámech, které však už za pět let přinesly finanční prostředky k první vlastní stavbě na Oranienburger Strasse.

Čtyři roky byl v Berlíně, když položil základ ke svému hlavnímu dílu, ke stavbě na Leipziger Strasse. Vybral si za architekta Nessela, jemuž se podařilo vytvořit stavbu účelnou, která ještě dnes po třiceti letech působí nově a moderně a vyhovuje úplně nárokům dnešního obrovského obchodu a jeho zrychlenému tempu. Systém světla z výše se stal typickým pro všechny obchodní domy. Ještě dnes je zimní zahrada právě taková, jako byla při založení. Světelná zařízení (105.000 žárovek, které spotřebují 5 milionů kw hodin ročně), kráčely nejen s pokrokem elektrisace, nýbrž byla vlastně jejími předchůdci. Vznikla sice před 30 lety, ale jsou taková, že mohla vzniknout docela dobře také včera.

Skutečný pojem o velikosti stavby a jejím využití si učiní návštěvník teprve tehdy, sestoupí-li do sklepů a zásobáren. Ve sklepech rovné chodby, nerušené stoly a sloupy dávají obraz o rozsahu domu, tam probíhá veliká hnací páska, která vede zabalené zboží balík za balíkem nepřetržitě do rozesílací centrály, tam najdeme světelnou a elektrickou centrálu a vodárnu, která dává až 800 krychlových metrů za hodinu, tam najdeme labyrint nesčetných kabelů, vedených po stropě, tam teprve s úžasem vidíme spletnost tohoto podniku, který se zákazníkovi jeví tak jednoduchý. Inventura, hrůza pro každého majitele krámu a každého tovaryše, peklo pro každého učedníka, je zde tak organisována, že správné rozdělení času v několika lednových dnech postačí, aby byla přehlédnuta obrovská skladiště, jejichž základní plocha je více než dvakrát tak veliká jako plocha budovy říšského sněmu (Wertheim 27.221 m², říšský sněm 12.920 m²), a jejichž uliční fronta na Leipziger Strasse měří 330 m. Vlastní vzduchová pošta má potrubní vedení 5 km dlouhé, které spojuje 70 stanic domu, a vedle ní je ještě v celém domě 1000 telefonů. Zdviže a pohyblivé schody probíhají domem, ve kterém není žádného rozdílu mezi zákazníkem, který po dlouhém jednání koupí knoflík za 6 feníků, a mezi zákazníkem, který koupí nádherný bucharský koberec.

Péče o zákazníka, stále zlepšování prodejních forem, kulantnost, to jsou tradiční obchodní principy Wertheimovy, které jsou tajemstvím jeho úspěchu a trvalostí jeho obchodu. Nikde jinde však také než v takovém hromadném provozu nelze poskytnout toho přepychu, který dává Wertheim svým návštěvníkům.

Kupec provozuje svůj obchod ne z lásky k lidem, ale z lásky k výtěžku. Jestliže Wertheim tisícům svých zaměstnanců mění střechy jejich domů v zahrady a jestliže jim dává pohodlné lenošky, dělá to proto, že ví, že jen ta prodavačka bude úspěšně prodávat, která se cítí v domě dobře a která se nemusí dívat zlostně na svého chleboďárce. Dříve býval jakýsi trestný systém malých srážek z platu pro ty zaměstnance, kteří přišli pozdě nebo dopustili se podobných přestupků. Tento systém Wertheim obrátil: Kdo po celý rok nepřijde vícekrát pozdě než určitý počet dnů, dostane o tři dny delší dovolenou. Výsledek je překvapující.

Toto kultivované ovzduší dává takový předskok Wertheimovi před jinými obchodními domy. Není už žádné společenské třídy, která by nekupovala u Wertheima. Nejlepší společnost se schází v jeho čajovém sále na Bellevue, a právě tak přichází k Wertheimovi nejdrobnější zákazník. Při tom v Německu naráží tento způsob prodeje na veliké překážky, kterých Amerika nezná. Americký obchodní dům dá do prodeje šaty, které se obzvlášť povedly; přišlo jich do prodeje 10.000 kusů, takže cena může být malá. Hned se všechno sbíhá, vznešená i méně vznešená dáma, aby si koupila tuto novinku. Pro německého kupce je něco takového ještě nemožností. Jakmile se šaty objeví několikrát na ulici, jsou už neprodejné. V Německu nejsou lidé pyšní na to, že mají účast na příznivé kalkulaci, v Německu se stydí za to, že by měli levně kupovat. Tyto potíže bude ještě nutno přemoci.

Bon Marché, Printemps, Samaritaine v Paříži.

Jedna historka otravovala mé dětství, historka, kterou mi vyprávěli, když jsem se nabažil nějaké hračky, když mi nechutnala polévka, nebo když jsem si nic nedělal z roztržených kalhot. To byla historka o baronu Lafittovi, který jednoho dne ještě jako dítě přišel k nějakému mocnému finančníkovi, aby si u něho vyprosil nějaké zcela malé zaměstnání. Když ten ho odmítl, byl malý chlapec překvapen na dvoře, když se sehnul k zemi a zdvihl nějaký předmět. Zavolali ho zpět, a on jim ukázal špendlík. Lafittův špendlík stal se zástavou jeho štěstí. Nevíme, musil-li snad dlouho křivit páteř, ale v každém případě stal se bankéřem velikého krále, Ludvíka Filipa a ztělesňoval moudrost a hospodárnost tohoto monarchy, jehož celý program byl vyjádřen slovy: »Obohacujte se!«

Francouzský buržoa byl s tím asi spokojen, a Balzac neprávem se proto na něho hněval. Dosud jsem vždycky myslel, že »Chops« v americké obci se vyvinuly zcela jinak a že »Buildings« vznikají nějakým panenským plozením. Od té doby však, co jsem viděl pana Forda u volantu jeho první chevrollette, jsem přesvědčen, že vývoj velikých podniků určuje stejné pravidlo. Umazaný a obratný kluk se stává učedníkem, potom mistrem, správním radou a kapitalistou. Myslím, že Selfridges, Harrods, Wertheim, Tietz, La Samaritaine a Bon Marché se vyvinuly logikou úplně darwinskou od jednoduchého ke komplikovanému.

Roku 1852 byl Boucicant zřízencem v »Petit Saint Thomas«, obchodním domě dnes už zaniklém. Spojil se s nějakým panem Videau, majitelem malého skladu na rohu rue de Sèvres a rue du Bac. Videau byl vyssát — dostal však přes to 1,500.000 franků za svůj přínos — a Boucicant zanechal své vdově kvetoucí obchodní dům »Au bon Marché«. Zásady: Všechno zboží se vykládá s označením cen, nelíbí-li se zboží při dodávce, vezme se zpět nebo vymění, vstup je volný, prodej se děje za malý zisk.

Takové zásady jsou porušením všech zákonů obchodu. V roce 1869 najal Cognacq za 15 franků denně krám v rue du Pont Neuf u lázní »Samaritaine«. Dal svému obchodnímu domu toto jméno. Zásada: Zboží se prodává na úvěr, zaměstnanci mají podíl na zisku.

Cognacq je dnes nejdůležitějším uměleckým domem v Paříži, nejen pokud jde o díla z XVIII. století, ale i moderní. Veliký obchodní dům se stal jakýmsi idolem moderních žen, které se zuřivě tlačí do sálů s novinkami. Dnes už se nevěří v Boha, dnes už se věří v pány Tietze, Selfridge nebo Badera. Jisté rozpoložení ducha vzniklo z jejich seriové práce.

Obchodní dům Printemps vidíme zase v čele dekoračního umění, díky dekoraterům jako je Guilleré, který zdobí stěny jeho sálů věcmi Derainovými, Braqueovými, Utrillovými, Kisslingovými, Laurencinými a j.

Nové umění se zrodilo, které ve výkladech umísťuje růže, festony, stuhy, kapesníky nebo kravaty. Můžeme říci, že kubismus děkuje velikým obchodním domům za svůj triumf a za svůj konec. Při své veliké použitelnosti pod pláštíkem své modernity obohatil umění vývěsky, etikety a výkladní skříně. Vnucuje se svými lehkými syntesami, rytmem svých brutálních neotřených barev. Objevuje se jako očista a zjednodušení v době, která nenávidí věci mdlé, vybledlé a neurčité.

(»Querschnitt«.)

DOBA A LIDÉ

N. Melniková-Papoušková:

Proces s proletářskými spisovateli v Rusku.

I.

Holý fakt je takový: 22. března asi v poledne zastřelila se ve svém bytu v Moskvě komsomolka a posluchačka literárních kursů (to jest historicko-filosofické fakulty, osamostatněné jako zvláštní učiliště) Islamova. Byly nalezeny dva lístky. V jednom, určeném muži, stálo: »Rustame, včera mi ublížili. Mně se beztak těžce žije, ale teď to bude nemožné«. Druhý lístek, určený sekretáři federace spisovatelů, Mojseji Altschullerovi, hlásí: »Proklínám tě na celý život. Buď proklet. Buď třikrát proklet na celý život, že jsi mne včera opil a vydal mne na pohanu. Proč jsi mne potupil? Za krátkou dobu byl Altschuller zatčen spolu se šesti jinými osobami, také spisovateli, pro znásilnění komsomolky Islamové, která se po pohaně zastřelila. Ze zprávy »Komsomolské Pravdy« z 25. března se dovídáme, že všichni účastníci tohoto zločinu patřili k Moskevskému sdružení proletářských spisovatelů a že všichni byli členy Serafimovičova kroužku, pracujícího na literárních kurzech. V témže čísle otiskuje sekretář moskevského komsomolu prohlášení, z něhož vyjímáme:

»V poslední době setkává se komsomolská veřejnost stále častěji s fakty nenormálních zjevů v jednotlivých spisovatelských kruzích. V určité části mladých spisovatelů a básníků kvetou »bohémské nálady«, projevující se v pijáctví, holedbání, vyzývavosti, v opilosti, hře v karty, randálování, honbě za herečkami, v chámském poměru k ženě. Taková fakta charakterisují pochopitelně jen jednotlivé spisovatele, ale bohužel mnohdy spisovatele velmi vynikající, kteří nepokládají za hanbu brát na sebe tyto rysy velkosvětských hejsků.«

Ke všemu tomu, co se stalo, našli bychom obdobné činy zlaté mládeže předrevolučního režimu, to jest lidí, patřících k vládnoucí třídě. Vzpomínám si, jak za mého

dětství vyprávěli doma šeptem, aby to neslyšely děti, které v takových případech zvláště nastavovaly uši, o tom, jak divoce a ukrutně se baví bohatá mládež, že v jejím středu vznikají společnosti, podporující nejrozmanitější pohlavní zvrácenosti a dokonce zvěrstva. Dozvěděla jsem se později, že k tomu, aby se prováděly takové kousky, netřeba být husarem, ani hulánem nebo gardistou, nýbrž stačí být prostě organisovaným černošotněncem. V té době bezrestně působil kazaňský profesor Merežkovskij, který znásilňoval děti, i násilníci z Čubarevské uličky v Petrohradě, kteří chytali kolem jdoucí ženy, jejich nesmírná svoboda byla vykoupena věrností »caru a vlasti«. A ještě jeden detail — právě v této staré Čubarevské uličce zařídili se i chuligáni nové, bolševické generace; existuje dokonce pověst, že jejich správnost ovšem neručím, že soudobí násilníci jsou blízcí příbuzní násilníků z dob starého režimu. Teď už se ovšem nemluví o věrnosti »caru a vlasti«, ale o věrnosti »straně a internacionále«, ale pod tím i oním rozumí se věrnost vládnoucím, jejich hájení stůj co stůj, a odměnou za to se dostává kontrolované chování.

Téměř ve stejné privilegovaném postavení jako čubarevští chuligáni jsou i proletářští spisovatelé, organisovaní v různých společnostech, nazývajících se zkráceně MAPP a VAPP. V jiných člancích jsem již vyprávěla o jejich činnosti, o tom, jak se zabývají denunčiacemi na bezpartijní spisovatelé, jak bojují proti každému pokusu o povznesení kulturní úrovně, do jisté míry jejich obětí je redaktor a kritik »Krasné Novi« Voronskij, který nepřijímal literárních prací podle politického klíče, ale podle hodnoty. Pro proletářského spisovatele bývá leckdy jedinou oporou stranická legitimace, neboť jeho talent hraje nejmenší úlohu. Jestliže však proletářský spisovatel má skutečný talent, pak se velmi rychle mění prostě ve spisovatele, neboť umělé podpory nepotřebuje.

Když mluvíme o proletářských spisovatelích, musíme si pamatovat jejich vznik, jejich, abych tak řekla, ryze umělé početí. Když byly uspořádány nejdůležitější věci, bolševici pocítili potřebu jednak svého dvoru s vlastními básníky, na druhé straně spisovatelů — agitátorů, kteří by hlásali jejich slávu a dělali verši i prósu propagandu, S počátku hráli úlohu takových propagátorů nejruznější futuristé a imaginisté s V. Majakovským v čele, ale dosti brzy byli pro svou nedisciplinovanost a pro nedostatečné pochopení úkolu dáni do starého železa. V. Majakovskij osobně koná dále politickou službu, ale teď je prostě zařazen také mezi proletářské spisovatele, ačkoli je původu šlechtického. Vzhledem k tomu, že v oné době u bolševiků dozrál názor, že starý svět je úplně zničen a že na jeho troskách vzniká nový, jehož všechna odvětví budou ryze proletářská, bylo naléhavě třeba, aby bylo rychle vidět proletářskou vědu a umění. Ukázalo se však, že je mnohem snadnější donucovat mlčet než donucovat tvořit, a pojem proletářské literatury a proletářského spisovatele vyžádal si diskusí. Jedni říkali, že proletářským spisovatelem je spisovatel, jehož původ je nesporně proletářský, jiní pak tvrdili, že pro tento čestný titul postačí, ovládá-li dokonale proletářskou ideologii. Nejrozumnější a nejkulturnější, mezi nimi také Trocký, namítali, že celý ten podnik vůbec za nic nestojí, neboť diktatura proletariátu je jen přechodný stav a k vůli němu nestojí za

to dĕlat nové nadstavby. Hlas ten zůstal oslyšán a proletárští spisovatelé, vyzbrojení legitimacemi strany, usadili se jako páni téměř ve všech revuích a vydavatelstvích.

V »Komsomolské Pravdě« ze 7. dubna nalézáme dosti naivní článek Rosenfeldův, ve kterém se projevuje celá rozpačitost komunistů vůči případu sebevraždy Islamové. Mimo jiné se tam píše:

»Všechno se stalo tak nedávno, že opravdu ještě nikdo nestačil vyznat se v tom, kdo jsou ti zločinci, jak se dostali na cestu literatury, jak zahruli do temného zákoutí čubarěvštiny. Ví se, že ještě několik dnů před zločinem Altschuller trčel na chodbách redakcí, převraceje aktovku, plnou svých výtvorů, a naléhal, aby byla otištěna jeho fotografie. Na redakčních chodbách civĕli Avrušenko, Anochin (jména dvou zjištěných zločinců), Avrušenko strojeně vzdychal a děláje pósy, pohřížoval se do snění: »Ech, kdybych se dostal někam tak na dva roky, to bych stvořil věci! . . .« A když dostal obvyklou zálohu, nebo vyprosil si mimořádný honorář, zapadal do hospody a »tvořil«.

Vĕdomí beztrestnosti přivedlo proletárské spisovatele, opatrované a povzbuzované vládou, k vysokému mínĕní o sobĕ, k přesvĕdčení, že oni jsou tou »soií zemĕ«, které je všechno dovoleno. Hrubost a nespořádanost začaly se vĕbec pokládat za komunistické cnosti, a pohrdání k ženĕ za povinné vyznání víry. Buňky proletárských spisovatelů, hodnotou neveliké, ale v důsledku nedostatečného výběru ohromné počtem, snaží se zavést diktaturu nad moderní ruskou literaturou. Opírají se při tom o chuligánský živel, který se náhodou přimkl k literatuře, a o onoho mladého spisovatele, který si činí veliké nároky nikoli na základĕ napsaných děl, ale na základĕ příslušnosti k vládnoucí třídĕ. Tací učitelé mládeže, jako je Lelevič a Vardin, kteří vyzývají, aby se upevnila vítĕzná diktatura, jako je V. Majakovskij s »novolefovci«, jako je Bezymenskij, který ve sborníku »Udar« volal po nesmířitelné třídní nenávisti, přivádĕjí právě spisovatele k takovým zločinům. Ale před tím, ještě dříve, snaží se z komunistického proletárského spisovatele učinit něco na způsob úředníka pro literární věc, jakéhosi komisaře pro umĕní, kterému je dovoleno, jako jeho politickému kolegovi, rozhodovat o osudech a řídit životy. Důsledkem toho všeho jsou politické denunciaci, zahalené do formy kritických článků, kulturní barbarství, podlízání vrchnostem, aférismus a vĕdomí třídní beztrestnosti. Ani samy komunistické a proletárské revue nevĕdí teď, jak se vypořádat s drzostí neodpovědného spisovatele, který okrádá své soudruhy, odevzdává své práce hned na několika místech, otiskuje, co už bylo dávno otištěno atd.

Pavel Stránský:

Výklad o některých amerických věcech.

II.

Při původním osídlování, kdy lidé přišli a dosud přicházejí na opuštěné místo s holýma rukama, byly sroubeny na rychlo dřevĕné boudy, jakých dosud nalézáme hojnĕ zejména v zapadlých krajích středozápadu a na západĕ. Později byly nahrazeny ponĕkud lépe

zpracovanými dřevĕnými staveními, jež dosud tvoří valnou většinu hlavnĕ venkovských a velké procento městských staveb. Neznám v tom směru statistiku, odvažují se však přesto tvrdit, že většina amerického lidu bydlí dosud v dřevĕných příbytcích a nikoliv v mrakodrapech, jak si lidé u nás myslí. (V mrakodrapech, jež jsou jen ve větších městech, lidé zpravidla nebydlí, ježto slouží jen obchodním účelům). Takový dřevĕný barák bez základu, hřebíky z několika prken stlučený, lze ovšem snadno pomocí traktoru přestĕhovati po dřevĕných válcích. Do Evropy pak dojde zpráva, že to neb ono město, pod jehož základy se přišlo na zlato, uhli, nebo olej, přestĕhovalo se s radnicí, kostelem, parkem a snad i hřbitovem o míli dĕle.

Zabočíte-li na 100 metrů z nádherné Páté Avenue, nebo projíždíte-li celé hodiny Chicagem, Omahou nebo třeba i černošskými čtvrtĕmi Washingtonu, nevidíte kolem sebe nic, než dřevĕná, nebo cihlová stavení. Domky takové jsou třeba 10, nebo 20 let staré, jsou však zhotoveny z tak špatného materiálu a tak povrchnĕ, že za krátkou dobu úplně zajdou. Některé černošské příbytky podobají se pravým pelechům. Čte-li kdo v Evropĕ o obrovských požárech v Americe, o tom, jak celé bloky lehly popelem, nebo o heroickém boji hasičů s tímto dravým živlem, domnívá se opĕt, že hoří třiceti a čtyřicetiposchodové mrakodrapy a lidé že skáçou z pĕtadvacátého patra do plachet. Není divu, že v těchto dřevĕných čtvrtích hoří neustále. Při obdivuhodné neopatrnosti a lehkomyšlnosti chudších vrstev a černošských zvláštĕ má hasičstvo, jež mimochodem řečeno, jest znamenitĕ organisováno, po celý den plné ruce práce a slyšíte je každou chvíli přijíždĕti s ohromným rykem, zvonĕním, piskotem a hukotem, jakoby se čerti honili.

To vše jsou zřejmé zevní příznaky mladosti, dětských nemocí, nehotovosti. A pranic na tom nemĕní okolnost, že v každém takovém baráku, nebo boudĕ mají gramofon, telefon a elektrické světlo, a před domem nebo za domem krytou nebo nekrytou garáž. A pranic na tom nemĕní okolnost, že ulice před domem jest asfaltovaná, že jsou v ní díry, nebo že je rovná, že domácí slečna každého večera jde drandit s jiným mládencem, mladý pán s jinou slečnou a maminka že jde s jinou maminkou do biografu, zatím co oba tatínkové buď hledají doma nějakou zapadlou vysílací stanicí, při čemž časem dohlĕdnou na nejmladší, opláchnou šálky od kávy nebo přečtou si večerník, vykouří cigáro a jdou spát. Domnívá-li se kdo, že snad aspoň tyto zjevny jsou příznakem »staré kultury«, vyvede ho z bludu, ne-li jistota, tož aspoň značná pravděpodobnost, že jak slečna, tak i mladý pán, tak i maminka, vrátí se domu stejnĕ v pořádku, jak odešli. U národů »vyspĕlejších« tradice a historické právo by pravděpodobnost tu značně oslabily.

Americký blahobyť.

Jest již tomu tak, že život americké mládeže plyne jako voda, buď tiše nebo hlučnĕ, ale vždy hladce. Vše jde svým tempem, bez starosti o budoucnost, s nejlepšími nadĕjemi. V nynĕjší době hospodárského blahobytu jsou vzácnými případy, že by rodina zápasila přímo o existenci, o ukojení nejnutenějších životních potřeb. Zpravidla jest to snaha po zvýšení životní míry a po ukojení různých přepychových choutek, zkrátka snaha po zbohatnutí, jež ponouká živitele ke stupňování výdĕlkové činnosti. Dostane se proto mládeži

všeho, nač v Evropě mohou mysliti jen děti nejbohatších rodin.

Děti nynější generace neznají nouze, nevědí, co to je bída. Nevědí, že roztrhané prádlo a šaty možno spravit záplatami a že jsou země, kde chudí lidé chodí záhy spát, by ušetřili na petroleji. Jsou ovšem také různá odříkání, jež si musí uložit, když na př. místo Buicku, ježž sežere 1 gallon gasolinu na 15 mil, jezdí Chevroletem, který ujede asi 22 mil, nebo když v létě za pobytu v Atlantic City nebo jinde na cestách, místo aby se nastěhovali do drahého hotelu, zůstanou v automobilovém tábořišti a p. I život dospělých jest při srovnání s evropskými poměry tak snadný, prostý všeho rušivého i vzrušujícího, že škola životní, které se americké mládeži a i dospělým lidem dostává, jest co do své učební osnovy a systému při srovnání s drsným, tuhým a vzrušujícím životem Evropanů, skutečnou dětskou zahrádkou.

My Evropané díváme se na Američany jako na stroje vyrábějící dolary, jimž vše, co nesouvisí s obchodem, jest neužitečné, nepotřebné, zbytečné, zavržení hodné. Názor ten jest mylný. Je sice pravda, že každý Američan bez výjimky upírá své oči k penězům, že považuje za své přirozené poslání, aby si nadělal peníze a to dle možnosti hodně peněz. S touto touhou však souvisí jiná vlastnost, která věc staví do jiného světla. Američan — na rozdíl od mnohých Evropanů — zná funkci peněz. Ví, že peníze samy o sobě nejsou účelem. Zná směnitelnou hodnotu peněz, a jde-li pracovat do dolů nebo otevře-li si hokynářský krám nebo obchoduje-li pozemky či zařídí-li si výrobu cukrovinek, dělá to proto, aby za prvé zbohatl, za druhé, aby si zlepšil svou existenci a za třetí, aby zajistil sobě a své rodině klidný život ve stáří.

Dal jsem si práci, abych našel mezi skutečnými Američany (o nových dosud neasimilovaných přistěhovalcích nemluvím) aspoň jediný případ, u nás tak obvyklý, že zámožný člověk a celá rodina hromadí peníze a při tom žijí celkem nuzně, takřka pod úrovní své důstojnosti. Nejistil jsem ani jediný. Žijí spíše nad poměry. I když některá rodina ve skutečnosti šetří a ukládá do banky, nečiní to na úkor své životní míry. Především bydlí, jak může nejlépe ve vlastním domku, který koupí na několikaleté splátky. Nemá-li ani na to, tedy si najme slušný byt v činžáku. Zařízení bytu — třeba by se lišilo od našeho vkusu — jest opět co nejlepší. Předměty sloužící hlavně pohodlí, jaké u nás vyskytují se jen v bohatých domech, jsou jako věc samozřejmá i v nezámožných středostavovských rodinách. Další samozřejmostí, o které se vůbec nemluví a jež se prostě předpokládá, jest koupelna, telefon a automobil, velký stopadesátidolarový gramofon a radio. Na rozdíl od naší nestřídmosti neji se víc než je zapotřebí k ukojení hladu, zato však i v nejhudších rodinách způsob úpravy stolu převyšuje naše v tom směru zanedbané mravy. Přes to, že útraty za praní jsou daleko vyšší než u nás, jest prostě nemyslitelné, aby bylo použito k pokrytí stolu špinavého ubrusu.

Podle mužova obleku nepoznáte, má-li ten člověk 100 milionů nebo vydělává-li týdně 50 dolarů. Stejný standard, stejný střih, stejný vkus. U žen rozdílnou jest jen jakost materiálu, drahé kožíšiny, skvosty, ale i nemajetní vyrovnávají se pečlivostí v oblékání a ve vkusu našim nejzámožnějším.

Na zábavy, sport a cesty se věnuje, pokud peníze stačí.

Lze celkem říci, že většina lidí žije nad své poměry, čemuž nasvědčuje ostatně i všeobecně rozšířený obyčej kupovati vše, co se dá, na splátky, počínajíc domem, automobilem a domácím zařízením až po cestovní zavazadla, gramofon a snubní prsteny.

Zmínil jsem se o těchto věcech v této souvislosti jen proto, abych ukázal, že honění za penězi není diktoováno hamižnou pohnutkou, nýbrž snahou po zpříjemnění života.

Ideálem každého amerického mládence jest založiti si co nejdříve vlastní domov. Vzpomínám, jak jsem chodil denně kolem banky, u jejíhož vchodu visel velký reklamní plakát, vybízející k ukládání peněz, a na něm namalován domek se zahrádkou a před ním žena s dětmi, vítající muže vracujícího se automobilem. I ten chundelatý pejsek vrtěl ocasem na doklad radostného očekávání a hromadného štěstí.

Americký idealismus.

Lze těžko analysovat příčiny idealismu amerického lidu. U Angličanů shledáváme se sice s patrnými jeho stopami, vlastnost ta však není tam ani zdaleka tak vyvinutá. Spíše se zdá, že zárodky sluší hledati v pionýrských dobách, kdy lidé nejen z touhy po zbohatnutí a dobrodružství, ale z čistého idealismu putovali do neznámých, pustých krajů, daleko na západ, a civilisovali divokou přírodu. Čteme-li na př. historii osídlení státu Utahu nebo Oregonu, kde nebylo zlata, ale toliko úrodná půda, čekající na rozbrázdění, tu vidíme příklady idealismu. V té prosté a nekomplikované historii Spojených států vyskytuje se vskutku nadbytek příkladů této vlastnosti a můžeme ji sledovat od dob puritánů v Nové Anglii a šlechtických kolonistů ve Virginii v 17. století a zastavit se u slavných bojů o svobodu kolem r. 1776 u George Washingtona, nebo v létech šedesátých 19. století u Abrahama Lincolna, kdy pro osvobození černého plemene prolito dost krve, nebo přejít k ideálům hlásaným Wilsonem a skončit u inauguračního proslovu presidenta Coolidge, a vidíme tolik idealismu, kolik ho národ, zabývající se převážně průmyslem, obchodem a technikou, může unést.

Podmínkou idealismu jest mravní nezkaženost. A nemůže býti o tom sporu, že přes některé poválečné záchvaty jistých kruhů mladý americký národ při své přirozené naivnosti jest dosud mravně daleko méně zkažený než mladý Evropan.

Idealism a mravnost jsou ovšem relativní pojmy. Rozborem jejich podstaty a zkoumáním prostředí dojdeme k přesnějšímu určení jejich podstaty.

Idealism Američana jest v jeho světovém názoru. Není to idealism snílka, člověka, honícího se za chimérami, budoucího vzdušné zámky a nemožné programy. Jest to spíše idealism člověka sledujícího praktické, užitečné, konkrétní, věcné cíle. Mnohdy a snad dokonce i zpravidla bude sice pohnutkou tohoto idealismu snaha po hmotném úspěchu, takže dle našeho názoru nemohlo by zde být o idealismu řeči. Ale věc tu nelze posuzovat s evropského hlediska.

Chudí a bohatí.

Hromadění bohatství neděje se v Americe tolik na úkor ostatních jako v Evropě. Jest tu spíše vy-

kořistována příroda než lidé. Poměrně řídká lidnatost země, velké rozlohy, neustálenost poměrů a volnost v pohybu skýtají každému, kdo by se cítil utlačován velkokapitálem, příležitost, aby změnou sídla nebo povolání unikl. Vedle toho jest obecně uznáváno, že vykořisťování přírodního bohatství země, jež ze značné části stále ještě jest v počátečním stadiu a jehož úspěšnému rozvoji děkuje země za svůj rozmach, nemůže býti prováděno jinak než ve velkém slohu. Sluší zde také vzpomenouti, že spousty malých lidí nalézají obživu a příležitost k vlastnímu vyšínutí a zbohatnutí tím, že se prostě přilepí na nějaký velkopřmysl. (Ford.)

Posuzováno s psychologického hlediska, dlužno si uvědomiti, že Američanu předem imponuje každý úspěch, jehož se kdokoliv dodělal vlastní silou. Závist, s níž se tak často shledáváme na evropské pevnině, jest již v Anglii řídkým zjevem a nenašla půdy ani v Americe. Velká většina milionářů — a jest jich v Americe více, než průměrný Evropan tuší — začala s holými dlaněmi, jen menší část dorůstající generace zdědila jmění. Sledujeme-li životopisy umírajících prezidentů železnic, telegrafních společností, železáren, továren chrlicích ročně statisíce automobilů, ředitelů bank, operujících závratnými sumami, shledáváme, že začali svou kariéru jako brzdaři, poslíčkové, nakladači uhlí, kováři, drobní úředníci. Zní to jako pohádka, ale jest tomu tak.

To ovšem má velký vliv na ostatní. Každý mladý dělník má právo doufati, že si jednou koupí továrnu, kde nyní zatlouká hřebíky do beden. A naopak, jaké povznášející vědomí takového Henry Forda, dnes nejbohatšího muže na světě, vzpomene-li, co vykonal — z ničeho.

Posuzováno s mravního hlediska, nenalzáme v povaze a v chování amerických bohatých vrstev ani zdaleka tolik špatných vlastností, jako v Evropě. Jest tu v první řadě sebevědomí a vědomí osobní nezávislosti. Ovšem, že se tu a tam setkáváme i se snobismem, neboť to jest mezinárodní. Nejen že však počet amerických snobů jest poměrně daleko menší než na př. československých, jsou skutečně i snesitelnější.

ŽIVOT A INSTITUCE

Artur Marek:

Inteligent na vojně.

II.

Jakmile náš inteligent začne přemýšlet o vojně, je zle. Pro něho i pro vojnu. Myšlení je nebezpečné všemu pod sluncem, zvláště však institucím, které jsou obecně uznány za nutné.

Dokud necítí vojnu na vlastní kůži, řeší inteligent otázku frázemi, jejichž zásoba pro nejrůznější případy je jedním z jeho dosud nedoceněných darů. Pamatuje se snad ještě na inteligentův nástup do kasáren. Byl nejenom panenský, byl antimilitaristický, řekli jsme. Když si to uvědomíte, není nesnadno pochopit, že vlastně největší a nejtěžší úkol vojenské instituce je v tom, aby inteligentovi dokázala pravý opak toho, o čem je přesvědčen. Aby utvrdila inteligenta v názoru, že jeho

hluboce zakořeněný názor na vojnu je naprosto zvrácený, a že jeho povinností je oddat se s pílí a láskou věci, kterou nenáviděl.

Kapitán J. V., který nám dal mnohou dobrou radu do života, nemluvil o Sysifově práci, ačkoli měl maturu. Ale říkával, že jsou mu nádeníci tisíckrát milejší a že s nimi dokáže tisíckrát víc, než s inteligenty. Podobné monology, k nimž měl dosti příležitostí, končily ovšem větou použitou za motto naší stati: »Není větší sebranky nad inteligenty.«

*

Náš inteligent připustí, že je třeba hájit stát před vnějším i vnitřním nepřítelem, jak zní these. Uzná loyálně řadu důvodů, pro něž přece jenom musí být na vojně, když se osívá a pouští pusu na procházku. Jedno však na něm těžko žádat: aby se smířil s myšlenkou, že jednoho dne bude střílet s odborným zápallem do lidí docela takových, jako je sám a jeho kamarádi. Aby se řadu měsíců opravdově připravoval na muže, který jedenkrát bude moci vynaložit všechno své umění a dovednosti na dokonalé »fysické i morální rozrušení nepřítele.« jak praví — pokud se pamatuji — vojenské příručky.

Jsmo u jádra celé otázky. Všechno ostatní je druhořadé vedle nepřehnaného faktu, že náš inteligent na otázku: zabiješ? buďto neumí odpovědět anebo odpoví záporně. Tím není řečeno, že nenajdete mezi nimi lidi, kteří by do lidí stříleli, ať už z přesvědčení, nebo ze zbabělosti, z nemožnosti myslet anebo z některého z důvodů, kterých se ani není možno dopočítat. »Kdyby to musilo být, střílel bych...«

Abychom se dostali s místa, nemůžeme ovšem uplatňovat své soukromé přesvědčení. Nejde o hájení militarismu nebo antimilitarismu. Jde nám o inteligenta na vojně, o jeho portret, pokud se domníváme, že ho známe.

Všechno na světě má své kořeny a v našem případě, je nikterak nemyslíme hledat s mikroskopem v ruce. Co bylo v antimilitaristickém myšlení, jak jsme o něm psali v první části, druhou rozhodující složkou vedle politických, protirakouských motivů? Odpor k válce vůbec. Pod tlakem války bezpříkladně dlouhé a zdánlivě docela nesmyslné, kdy na frontách i v zázemí triumfují nemoci, bída a smrt, se ideálně daří myšlenkám, které zavrhuji válku jako největší zlo a označují vraždění pod jakoukoliv záminkou za nejhorší poklesek současného lidstva. Všude inteligent narazil na tyto názory, které lze těžko nazvat pouhou náhodou. Je možno tak brzo jistě věci zapomenout? Což to byl jen sen anebo pohádka o utrpení milionů, které válka smetla s povrchu země nebo zanechala v troskách starého štěstí? A potom tu byla literatura starší i nová, napojená hrůzou z krve sotva ssedlé, v níž se spisovatelé přímo brodili. Stál tu filosof a fanatik z Jasně Poljany: mohlo být zapomenuto, co řekl o vojně a míru? A co Barbussův »Oheň«, který putoval ve válce a po ní z ruky do ruky? Romain Rolland a skupina Clauté přece vyjadřovala v kritické době přesvědčení duchovní elity stejně jako většiny lidstva? Nebo...

Nikdo nemusí být nadán zvláštní obrazotvorností, aby si uměl představit situaci, ve které se ocitne inteligent na vojně. Jak to vypadá v jeho hlavě, když po odbyté první dresuře mu začne svítat, že tady nejde jen o to, aby za předepsaných podmínek prožil předepsaný

počet mesícú v kasárnach miesto ve svém civilním bytě. Když jednoho dne, třeba náhodou, pochopí, že angažoval se v podniku celostátního významu. Že se nejedná o pořadí, s jakým odchází ze školy k pluku, ani o neděli, zkaženou kasárním vězením, ani o nějakou výhodu nebo nevýhodu, jak je přináší den za dnem ve službě, ale že se v podstatě jedná o krvavě vážné věci?

Náš inteligent neřeší otázku zásadně. Především si říká, že s militarismem a antimilitarismem to není tak jasné. Mnozí věhlasní mužové si s tím lámali hlavu s neúspěchem. A potom, poznamenávají s jistým zadosťučiněním, je tu takový Masaryk, který uměl nejen formulovat humanitní ideály, ale také vzít do ruky meč a v dané chvíli rozetnout gordický uzel. Ano, Masaryk... když Masaryk, tedy...

Za druhé má náš inteligent oporu v zásadě, že je zbytečno namáhat mozek. Tato osvědčená zásada přináší inteligentovi klid, který nám sice nemusí být sympatický, ale kterému musíme přiznat úspěšnost. Nač filosofovat? Být tady musím, říká si, válka ještě vypovězena není, a tak je nejlepší na všechny problémy kašlat a odkroutit vojnu, jak nejpohodlněji možno...

A právě to, jak odbýt presenční službu co nejlépeji, je hlavní starostí typického inteligenta. Počkejte ještě chvíli s výkřiky nevole, které již tuším v neurčitelné hloubce čtenářského prostoru: neřekli jsme ještě všechno o inteligentovi, ani o vojně. Snad potom uvidíte hlavní starost inteligenta na vojně ve světle poněkud příznivějším.

*

Důstojníci?

Ze dvou důvodů musí být zařazeni: jednak proto, že mají vychovávat inteligenty na vojně, jednak proto, že jsou sami inteligenti.

Důstojník má za sebou rakouskou vojnu, nebo sloužil v legiích, nebo je už absolventem československé vojenské akademie. Bývalý rakouský důstojník má u většiny hochů určitý vroubek, ačkoliv i tu jako jinde se cení celkem spravedlivě podle schopností a ne podle armádní příslušnosti před rokem 1918. Totéž platí o důstojnících legionářích, neboť pouhá příslušnost k legiím už dnes nestačí k prestiži, jak bylo v prvních válečných letech.

Důstojníci vědí, jaký mají materiál. A nemají iluze o tom, co se s takovým materiálem dá dělat. Co byste dělali vy na jejich místě? Podnikli byste namáhavou cestu, když víte předem, že nedojdete k cíli? A nevěříte-li sami v to, čemu učíte? ... Postavení československých důstojníků je svízelnější, než postavení kněží. Vychovávat na vojáky inteligenty v národě, kterému tak padne pacifismus, je údel málo záviděníhodný. To mezi t. zv. prostým mužstvem u pluku je docela jiná práce... ale tím bychom se dostali k některému oblíbenému výroku kapitánovu a k líčení poměrů u pluku, což je kapitola sama pro sebe.

Důstojníci ovšem mluví o nutnosti války: ale myslí si je při jejich slovech obyčejně na dávné doby, kdy s kazatelny sesílal kněz na hlavy nedělní obce věřících slova o některé krásné cnosti, již nutno doporučit k nejhorlivějším následování každé duši, která chce uzřít Světlo... Nebrali jsme zkrátka v tomto bodě důstojníky vážně. Nebylo to také dobře možno, když se nám několikrát při nejkrvavějších momentech vojenské teorie nebo praxe omlouvali, že bohužel takové

věci jsou nezbytné a že ještě nejsme tak daleko, abychom mohli žít ve věčném míru.

Nikdo nepopře, že měli pravdu, ale je těžko chtít od lidí, aby bezpodmínečně přijali něco podmíněčného a aby bezvýhradně uvěřili propagátorům, kteří poněkud omlouvají svou nauku.

Tak nezbyla než vnější vojenská výstavba, o které jsme hovořili již dříve. Vstoupit smysl pro kázeň, naučit pořádku přesnosti, spolehlivosti, zvyknout únavě, odříkání a odolnosti v každé situaci, naučit všemu, co patří k řemeslu vojenskému... I tady je mnoho věcí, které by po řádné výuce mohl inteligent uplatnit v civilním životě. Ale právě že výuka není řádná...

Každému musím připravit chutné pokrm, chci-li, aby ho jedl. Udělat vojnu ztravitelnou je umění v každém případě, ale zvláště jde-li o inteligenty, jež jsme se už pokusili charakterisovat, neskrývající různé jejich vlastnosti počítané k minus. Bylo by nespravedlivé zamlčet, že důstojníci zřídka ovládají umění, bez něhož se podobá život na vojně životu na poušti.

*

»Když si vzpomenu, co času tu prozahálím a co bych za tu dobu udělal v civilu!«

Tato věta by mohla být druhým mottem stati o inteligentovi na vojně a obstála by čestně vedle známého výroku kapitána J. V. Je stejně pravdivá a je neméně často vyslovována.

Když přešly první týdny a nepřišlo nic nového, nic podstatně nového do vojenského života, dostavila se jistá duševní únava a ozvaly se první hamletovské otázky:

»K čemu je vlastně vojna dobrá?«

Čtrnáct- a nyní osmnáct- měsíců je doba, která k takové otázce opravňuje. Jsou dva významné momenty, přicházející v úvalu při otázce o účelnosti tolikaměsíční služby pro inteligenty. Za prvé inteligent obecně tak zvaný se vyznačuje nebo aspoň je jaksi povinen vyznačovat se tím, že se naučí a pochopí jistou věc daleko lépeji než člověk, kterému se »inteligent« neříká. Za druhé, jak známo, je život lidský pozoruhodně krátký a máme plné právo ptát se, je-li oběť, kterou přinášíme, úměrná významu věci, které oběť přinášíme.

K bodu prvnímu: bylo by snadnější rozřešit otázku na př. polovičním zkrácením presenční služby inteligentů proti službě prostého vojáka, kdyby právě inteligentům nepřipadal úkol, aby po absolvování školy pro výchovu důstojníků v záloze šli ven ke svým plukům jako instruktoři. Ale i tak je jisto jedno: dokud vojna nebude mít bohatější mírový program, je zbytečno, aby s ní ztratilo tolik času, jako dosud: služba šestiměsíční je výjimkou stále vzácnější. Výcvik jednotlivce nevyžaduje delší čas, než dva měsíce. A co potom?

Tím se zároveň odpovídá k bodu druhému: oběť, kterou inteligent vojně přináší, není nijak úměrná významu vojny, lépe řečeno její kvalitě. Jestliže kázeň jednou povolí a skončí první období, v němž jsme našli několikrát pro inteligenta plodných prvků, jakmile se inteligent ostřílí a nedělá si hlavu z trestů, které dopadají v celých seriích a budí smích místo hanby nebo nápravy, jakmile pozná, jak vojenská mašina běhá a jak se dá sáhnout na kolečka, aby se dal stroj regulovat a člověku se nic nestalo, nastane období, které už neskončí po celou dobu služby: inteligent má spoustu volného času, ale neví, co s ním.

Na vojňe, tvrdí vojáci z povolání, není kdy za dobu presenční služby naučit mužstvo pořádně všemu, čeho je třeba. Na vojňe, tvrdí vojáci-amatéri, je hrozná nuda. Den co den dělat stejné cviky, do omrzení opakovat jedny a tytéž exhibice od budičku do večerky čtrnáct nebo osmnáct měsíců: všechno má svoje meze a dáme spíše za pravdu vojákům-amatérům, i když připustíme, že na vojňe není bezvýznamnou hloupostí všechno, co se hloupostí zdá. Nemůžeme zapomenout na tempo a čas, ve kterém vyrábělo Rakousko vojáky schopné boje: po šesti nedělích odjížděli nováčci do fronty.

Právě v tom bodě se v naší armádě pracuje velmi málo, aby na vojňe každý našel něco dobrého. V závěrečném odstavci shrnujeme, jak by si inteligent vojnu představoval. Zde zdůrazníme, že na zoufalé prázdnotě, která se inteligenta na vojňe zmocní, má hlavní vinu vojna a teprve v druhé řadě inteligent sám.

Nevšimli jste si nikdy toho, že inteligenti nemají bohatý vnitřní život? Je to hromadný zjev, překvapující hlavně proto, že právě u inteligentů očekáváme vnitřní život. Ponechán sám sobě, neví inteligent, co počít. V našem případě nedospějeme k metafysice, ale dostaneme se na kavalec. Neboť válení a spaní je nejbliž po ruce a všechno k němu svádí. Je to jeden z nejúčinnějších prostředků, jak se vyrovnávat s vojnou: ná-maha minimální a čas utíká.

Nevěřili byste, jak byli otráveni hoši na naší ubikaci. Postupně ztráceli zájem i o věci, které dříve sledovali. Mnozí přestali číst knihy. Nevydrželi to. Měli málo energie a soustředění, potřebné k přečtení větší literární skladky. Nakonec zbyly jen noviny.

Četaři instruktoři, kterých jsme si náhodou vážili, si nám upřímně několikrát stěžovali, jak se z nich na vojňe stali flákači, a jeden z nich mi napsal už z civilu: »Odvykl jsem na vojňe docela práci. Zhrozil jsem se, jak jsem zlaждаčil a těžce zase zvykám . . . Byl jsem výborným studentem, maturoval jsem s vyznamenáním . . . Vůbec jsem nedovedl zahálet a na vojňe jsem se ne-naučil nic jiného, než zahálce. Vždyť víte, že jsem měl s sebou práci, ale nebyl jsem s to něco dělat . . . Nejvíc mě mrzí, že jsem se stal lhostejný ke svým zálibám . . . Myslíl jsem, že mě vojna přivede k lepšímu . . . Uvidíte, že budete zrovna takový . . .«

Myslím, že velká část vysvětlení tohoto zjevu je ve faktu, že na vojňe sice nesmíte dělat nic, co nesouvisí s vojnou, ale smíte zahálet, jen když je to pod rouškou vojenské práce. Jakmile hrozila možnost, že by se uvolnily dvě nebo tři hodiny v denním programu, okamžitě je nařízena t. zv. povinná korepetice. Kdyby se řeklo: dělejte si každý své anebo jděte si zahrát kopanou, bylo by to jedno. Řekne se však: jděte do korepetice. Což znamená, že hoši spí, kouří, hrajou karty, píšou dopisy, čtou noviny a jmenovitě se odevzdaně nudí. Korepetice je totiž »povinné opakování dosud probrané látky.«

*

Inteligent brzo vypozeruje, že vojna má svou originální logiku, své principy, a umí-li se přizpůsobit, nemá se špatně. Tato nová škola nepřidá jeho povaze mnoho chvalitebného a neutvrdí jeho charakter.

Pravda se dá na vojňe uplatnit jen v některých případech. Její kurs není vysoký a doporučuje se nahra-zovat ji výmyslem vhodně upraveným podle místa, času, děje a osoby. Dobrý výmysl má vždycky naději na úspěch, pravda je někdy slabá, protože na vojňe je ne-

pravděpodobná. Pravdu má jediné vyšší šarže a představený. Příklad-li v tom okamžiku ještě vyšší, má zase on pravdu, docela automaticky. Je to velmi jednoduché, a člověk chápe, že v instituci tak dokonale hierar-chické není celkem jinak možno, ale člověk, který má pravdu a je nižší anebo vůbec bez šarže, se musí spokojit skřípáním zubů. Může ovšem se také skrytě zas-mát, což je nesporně rozumnější.

Nezapomeňme zde na poznámku, že proti metafysice vojenského života, která začíná u parádně do trojúhel-níku složených onuci, je jedinou obranou humor. Bez humoru je vojna nemyslitelná. Inteligent, který nemá pro humor smysl a bere na vojňe všechno vážně, je ne-bohý tvor a zakusí po dobu služby mnohá muka.

Mezi dějepisné partie, které se nám jako studentům velmi zamlouvaly, patřilo líčení o výchově Spartanů a v něm hlavně zásada, že mladým Spartanům bylo do-voleno krást, ale byli-li dopadeni, krutý trest je neni-nul. Tenkrát jsme netušili, že budeme mít možnost prakticky se cvičit ve válečné lsti v uniformě českoslo-venských vojinů. Člověk mnoho zapomene, ale kdyby se to zapisovalo, byla by to sbírka, nad níž by se La-keďaimoňané musili kolegiálně usmívat. I ten nejpocti-vější vojin se dopouští drobných lstí a úskoků proti svým nadřízeným. Jednak k tomu vojna nutí všelikými ustanoveními, o nichž se tu nelze rozepisovat, jednak je to zjev tak rozšířený a samozřejmý, že se nikdo ne-cítí vinníkem, a to, co je s slediska vojenského řádu ne-pochybně podvod, bere jako bezvýznamnou chybičku. Zbytečno o tom mluvit. Když se věc zjistí a dostaví se trest, požívá postižený sympatie, která docela lahodí.

Mohli bychom pokračovat velmi dlouho v líčení po-dobných zjevů. Bylo by chybné brát je tragicky a vy-vozovat z nich dalekosáhlé důsledky. Ve skutečnosti to je zaoblenější, méně nápadné, spojené s řadou pěkných vlastností a kladných momentů, zkrátka skutečnost je plnější a životnější. Ale snažili jsme se uvést aspoň ně-koлик konkrétních drobností, které přece jenom mají svou váhu.

Inteligent je dost bystrý, aby postřehl řadu vad, kte-rými je propletena kostra vojenské instituce. Jako vo-jín má velmi málo práva míchat se do chodu věcí, kte-ré nepovažuje za správné. Jako člověk a příliš mladý republikán je dosti pohodlný o nezvyklý přičinit se svým dílem o zlepšení díla, které je myšleno pro dobro celku a má být proto budováno co nejpoctivěji.

Výslednice: vžije se do ovzduší, do něhož přišel do-brovolně, jak se říká. Nechá si pro sebe principy, jež si přinesl z civilu, a naučí se ostražitě chodit mezi osi-dly: přijme za svůj nejvhodnější způsob myšlení a řídí se speciální vojenskou logikou, která čeká na svého ro-manopisce a která ho ušetří zbytečných srážek s para-grafy. Inteligent nemá rád nepříjemnosti a i v unifor-mě se účastňuje boje nejraději jako divák. Proč by se sám exponoval, když to není naprosto nezbytno? Tady máte zároveň vysvětlení, proč při tolika vnitřních ne-srovnalostech mezi inteligenty a vojnou zůstává hla-dina tak klidná.

*

Společenský a finanční moment je pro inteligenta na vojňe nepříznivější, než pro prosté vojáky.

Když naši hoši prodělávali začátky vojny, pronášeli mnoho stesků na to, jak jsou přijímáni společností, do níž dříve chodili jako civilisté. Jeden byl rozmrzen nad tím, že se na něho jako na vojáka dívali svrchu v kroužku, kam chodil po leta tančit. Jiný dokazoval,

že od té doby, co nosí uniformu, musí vždycky dlouho čekat, ačkoliv chodí ke svému holiči: páni zákazníci prý myslí, že voják může počkat, a neuznavše za vhodné dovolit se ho, zaujímají místo, ačkoliv na nich není řada.

Z řady podobných příběhů, jež byly někdy zachycovány kamarády se zaostřenou citlivostí, by se dal načrtnout obraz o tom, jak vojna ještě není vžita ve veřejnosti, jak ještě nevrostla do národního organismu, čemuž se bude divit po deseti letech tradice jen nepřemýšlivý člověk. Na druhé straně je pravda, že vojákům jsou nakloněny vrstvy národa, kterým se právem říká »široké«. A ještě někdo nikdy neodepřel vojákovi instinktivní obdiv, ještě někdo nikdy nezapřel pýchu na muže, kteří jsou schopni být vojáky: ženy.

Finanční otázka je pro inteligenty proto obtížněji řešitelná, že jejich kariéra snese méně tak dlouhé přerušování, než povolání prostých vojáků, většinou dělníky továrními a zemědělskými, jejichž návrat k opuštěné práci je už povahou této práce jednodušší. Je-li na př. voják v civilu učitelem nebo profesorem, může přijít o místo aneb je předhonen jinými kolegy, kteří na vojnu nemusili. Právě když je inženýr v polovině služby, naskytne se mu výhodné místo, které ovšem nemůže nastoupit a které bude dávno ztraceno, až se vrátí do civilu.

A tak dále. Nejde o to, že je nutno přinést jisté oběti. Ty by inteligent rád přinesl, kdyby viděl, že je musí přinést bez rozdílu každý. A potom: je možno upravit i vojenskou službu tak, aby oběti byly co nejmenší. Inteligenti jako stav nepatří mezi ty, kteří jsou velkolepě honorováni. Zaslouží si tedy pozornosti při úpravě presentní služby. Je to v zájmu vojny: odpadne tak jeden z důvodů nespokojenosti, který nelze v mnohých případech nazvat malicherným.

*

Byla-li už nějaká instituce zřízena a stojí-li ročně miliony, které se vedle položek na jiné národní instituce mohutně vyjímají, žádá právem každý, aby ta instituce za něco stála a aby v ní každý získal něco dobrého, co se mu hodí nejen ke speciálním účelům, jež tato instituce sleduje v prvé řadě, ale i do života vůbec. Jak to řekl svého času profesor Masaryk, který proti oblíbeným frázím o armádě upřel na vojnu oči realistického filosofa, sociologa a státníka: Je velmi důležité, jaká je instituce, v níž mladý muž ztráví tři leta svého života.

U nás už teď jde jen o osmnáct měsíců a jedná se i o redukci na měsíců čtrnáct, ale uvedená slova zůstávají v platnosti, a měřeno hlediskem, co za tu dobu může český člověk na českém vojně získat, je nutno spokojit se s odpovědí skromnou a zdrženlivou.

Inteligent pak zvláště nalézá na vojně velmi málo a nelze na něm chtít, aby se s tím spokojil, když víme, že s danými prostředky bez nějakých zázraků by se i za dané situace dalo z vojny udělat daleko více. Inteligenti při všech svých vlastnostech jsou materiálem, který se dá vést pevnou rukou a životnou myšlenkou. A právě na vojně by šlo uskutečnit věci jinde těžko myslitelné, protože vojna je z našich institucí administrativně nejdokonalejší. Je to aparát, jehož přesné fungování není těžko zajistit. Záleží na těch, kdo tento aparát dirigují. Záleží na obsahu a druhu rozkazů, které jsou vydávány tam nahore. Všechny rozkazy musí být na vojně vyplněny. Nejochtotněji ty nejlepší.

O manželstvích intelektuálních a jiných.

I.

Vážená redakce!

V 18. čísle »Prítomnosti« uvažuje pan J. Mašek o krizi intelektuálních manželství. Nelze popírat, že skutečně existuje krize manželství ve všech společenských vrstvách, existuje tedy také jistě i ve vrstvách lidí s akademickým vzděláním. Je možno však se pozastavit nad tvrzením pana Maška, že mezi t. zv. intelektuály je opravdu ta krize nepoměrně horší, než mezi ostatními lidmi, a je možno se pozastavit nad tím, kde hledá pan Mašek příčiny. Ani já nemám statistiku šťastných a nešťastných manželství t. zv. intelektuálů a t. zv. neintelektuálů, ale podle svých zkušeností musela bych tvrdit, že v manželstvích intelektuálních je krize procentuálně menší, než v jiných vrstvách. Ale takovéto tvrzení bez konkrétních čísel nemá cenu. Více již dá se mluvit o tom, kde vězí příčina této krize. Panu Maškovi jeví se tato otázka příliš jednoduchou.

Tedy podle pana Maška vinu na této krizi mají ženy a jen ženy, a to proto, že 1. mají na ubohé intelektuální muže přemrštěné požadavky, 2. jsou neschopny vést domácnost, resp. vařit. Napravit v těchto dvou bodech intelektuální ženy, a bude štěstí a mír v intelektuálních domácnostech. Podle pana Maška přemrštěné požadavky intelektuálních žen spočívají v tom, že žena intelektuální obyčejně žádá, aby muž byl vzdělanější, než je sama; a to tak, že když na př. jsou manželé stejní odborníci, chce žena, aby manžel uměl nejenom odříkat třeba stupnici tvrdosti zrovna tak plynně, jako ona sama, ale aby dovedl ještě mimo to také nazpaměť celou Mendělejevovu soustavu prvků, kterou ona sama nedovede. Nebo dovede-li ona číslo Ludolfovo odříkat na pět míst, žádá, přemrštěně, aby její manžel je dovedl odříkat alespoň na deset míst. Jak možno potom udržet harmonii s tak nesvědomitou manželkou? A což teprve, když je manžel, chudinka, na př. filolog a má ženu botaničku a ta na něm přísně vymáhá, aby se s ní bavil o morfologickém významu plodní šupiny u kornifer? To musí být ovšem hrůza! Kdo by z takového manželství neutekl?

Ale žerty stranou. Něco je na tom tvrzení o vysokých požadavcích, které má intelektuální žena na svého manžela. Nejsou to však suché vědomosti a knižní data, kterými by intelektuální muž získával intelektuální ženu. Je to opravdovost, vysoká úroveň mravní, na které musí intelektuální žena vidět svého manžela, a kterou na něm vymáhá. Tenhle požadavek, byť často vymáhaný prostředky ne dost rozumnými, není intelektuálním ženám k hambě. Chyba, že tento požadavek nedovedou vždycky uplatňovat účelně, má svůj kořen jinde než v přemrštěnosti. Ten kořen je tam, kde jsou i ostatní kořeny krise, které moderní lidstvo prožívá, v egoismu. Ženy i muži, všichni se stejně topí v sobectví. I pan Mašek se toho dotýká, ale tak jak je to dnes moderní: to, co zasluhuje největšího odsouzení, je imenováno jmény ozdobnými a povýšeno na přednost a výsady lidí školeného rozumu. Pan Mašek píše: »Intelektuálové jsou příliš samostatní, originální, osobití, než aby si druh druhu dovedli tak porozumět, tak se vzájemně přizpůsobit, aby byla harmonie«, místo aby napsal: »intelektuálové, jejichž rozum byl formován po dlouhá léta podle nejlépe míněných method, nejsou o nic lepší, než ostatní lidé dneška: jsou lidmi příliš sobeckými, než aby se snažili druh druhu po-

rozumět, vyhovět a se přizpůsobit, každý jen dobře ví, jak se má chovat ten druhý, nikdo nemá omluvy ani pro chybičky druhého, ale sám sobě dovolí všechno. Přepíatá touha po požitku zuří zrovna tak mezi intelektuály jako mezi ostatními lidmi. A protože se spojují k manželství podle slov páně Maškových jen proto, že »podlehnu odvěké přitažlivosti mezi mužem a ženou«, když tato přitažlivost vyprchá, nezbude nic víc než rozvod. Pan Mašek tomu říká »krajní osobitost a myšlenková samostatnost obou lidí« — ta prý ty lidi rozvádí. Jak hezká to slůvka, a co egoismu je v nich zabaleno! Vlastní požitek, vlastní užitek, vlastní výhoda, ta řídí dnes činy lidí všech vrstev. Žít pro druhé, žít radostí a štěstím druhých a tak nalézt sebe a své štěstí, to dovede dnes, bohužel, jen hrstka lidí. A tak i mezi manžely vzdělanými, když vyprchá kouzlo zamilovanosti, nastoupí vládu stupnice rozkladu: vzájemná nepozornost, nevládnost, bezohlednost, lež, hrubost, nevěra a rozvod. Dnes slovo láska je již tak zprofanováno, že bude snad nutno nalézt nové slovo pro ten starý pojem, aby se lidé nemuseli při jeho vyslovení červenat.

Druhou příčinou rozvratu intelektuálních manželství je podle pana Maška neschopnost intelektuálních žen vést domácnost. Nevím, kde sbíral p. Mašek zkušenosti k tomuto tvrzení. Ale mohu tvrdit, že 80% z mých kolegyní na fakultě dovedlo nejen si všechno potřebné spravit a vyprat, ale i ušít si vlastnoručně a dobře šaty. V naší generaci neměly již studentky ctižádost podobat se hastroušům. O kuchařském umění svých kolegyní nemohu tvrdit nic pozitivního, protože jsem neměla příležitost o něm se u většiny přesvědčit ale nepochybují o tom, že studovaná dívka, která měla schopnosti alespoň částečně ovládnout svůj obor, dovede sama a pouze za pomoci kuchařské literatury, udělat ze sebe za 3 měsíce prvotřídní kuchařku.

A ostatní vedení domácnosti? Dnes víc, než kdy jindy je to otázka správného rozpočtu. A že by nevědomost byla žádoucí vlastností při uklízení bytu a dokonce při péči o děti, by snad také pan Mašek nechtěl tvrdit. Domnívá se skutečně, že k těmto všem úkolům manželky a matky mají opravdu víc schopnosti dcerky chalupníků, dívky z obchodů a švadlenky, než ženy akademicky vzdělané? Řeknu jen ještě, že se mi zdá být příliš špatnou poklonou akademicky vzdělaným mužům, tvrdí-li pan Mašek, že vzrůstá počet těch, kteří si berou švadlenky, dívky z obchodů a dcerky chalupníků v naději, že budou šťastnější a spokojenější, než se ženou stejné duševní úrovně, i když pak dost těžce postrádají u své ženy zájem o svůj myšlenkový svět. Budí to podezření, že beřou si je za ženy jen z pohodlnosti, jen proto, že je mnohem snadnější a pohodlnější získat si úctu ženy nevzdělané než vzdělané. Doufejme, že se pan Mašek mýlí!

Ještě jen několik slov. Tedy podle mého mínění příčinou krise dnešního manželství je sobectví, které zachvátilo všechny lidi měrou nebývalou. A lék? Snad se většina čtenářů »Přítomnosti« usměje pohrdavě, až napíší: Křesťanské náboženství.

Dr. Sláva Fuchsová.

II.

Vážený pane redaktore!

Uchyluji se k Vám s těmito řádky jako matka, chvějící se o osud svých dětí a snažící se tento osud postavit na základě mravním.

Jako matka a hospodyně vidím, že všechno dění světové, i nejvzdálenější, dochází ohlasu i v mé rodině. Vítězství nebo pád ideí, katastrofy živelní i hospodářské převraty, to všechno se nás dotkne. A tu jde především o to, aby srdce i rozum matčin nebyly zmateny. Žurnalistika v první řadě měla by hasiti požáry našich srdcí a životi nadšení pro vše dobré. Nuže, v pří-

padu Marie Lepeškové jen jeden hlas vyhověl potřebě mého srdce, touze po spravedlnosti: byl to článek pod šifrou »Gel« v Lidových novinách, v němž pisatel ukazoval na naprostý nedostatek lásky v manželství Lepeškové a na krutost sobectví, jež dovedlo trýzniti, až trýzněná došla k šílenému nápadu, vraždou se osvoboditi. Článek filantropa Kočího v Přítomnosti o témž případu byl zkonfiskován, Bolí mne tato konfiskace.

Lidé se vraždí navzájem pohrdáním, ponižováním, hanbou, posměchem, zašlapáváním lidského sebevědomí a děje se to nejčastěji tam, kde lidé jsou nějakými pouty svázáni dohromady. Je tomu tak nejčastěji v manželství, v poměru rodičů k dětem a dětí k rodičům, často také v poměru dělnictva a zaměstnavatelů, zkrátka všude tam, kde jedna strana může uplatnit svou nadvládu a druhá nemůže se zhostiti své odvislosti. Vidím příčinu toho ve výchově k sobectví. Učíme své děti, aby vzdělání i dovednosti, krásu i zdraví svého těla považovaly především za nástroj vítězství nad druhými. Učíme děti vítěziti nad druhými a neučíme je současně vítěziti nad sebou samými, neučíme je vnitřní svobodě a neodvislosti. Učíme své děti, aby v pýše svého sobectví rozběhly se směrem svých schopností, vychováváme z nich snad učence, umělce, ale zřídka z nich vychováme gentlemany. Této chyby dopouštíme se i ve výchově dívek. Jednostrannou výchovou hospodyňskou dob dřívějších vystřídaly jsme jednostranným vzděláním k samostatnosti a výdělečnosti.

Všecky tyto chyby výchovné mstí se v manželství, jež vyžaduje ovládnutí sobectví, obětavosti, shovívavosti, trpělivosti a laskavé důvěry v dobrou vůli druhu. Všichni ti šáněči vysokého věna, všechny ty lovkyně dobrého zaopatření výhodným sňatkem, a podobní lovci štěstí jsou hrobaři manželského a rodinného štěstí.

Mýlí se pan Mašek, vidí-li ve vzdělání ženy — intelektuálky překážku manželského štěstí. Nespokojená manželství najdou se ve všech vrstvách a ani švadlenky a dívky z obchodu neposkytují bezpečné záruky pro manželské štěstí.

Výchovu k sobectví podporujeme již v nejujtější věku dítěte, učíme je sváděti vlastní vinu na druhé. Udeří-li se dítě, natlučeme předmětu, o něž se udeřilo a neučíme je viděti příčinu v jeho vlastní nešikovnosti. Tak se stává z dítěte tyran, jenž vidí jen svou bolest, svůj prospěch a přenáší se přes cizí bolesti a přes cizí právo na existenci jako přes protivné překážky a zbytečné.

U nás je toto svádění viny na druhého a zbavování se odpovědnosti za vlastní chyby téměř národní chybou. Jeví se to v politice i soukromém životě. Otravujeme svět zveličováním křivd, jež se nám staly, zveličujeme vlastní zásluhy a otravujeme sami sebe žlučovitou jizlivostí a trpkostí, kterou stíháme své protivníky. Vidím to z četby různých politických žurnálů, podle nich vlastně vypadáme jako banda otrapů. Nedovedeme zmužile a snad i s humorem přijímatí rány osudu, ani je gentlemany odrážeti, věčně vyjeme jen svůj žal a vztek do vesmíru. Nároky druhých utápíme ve vlastním sobectví a vlastní bezmóce chceme podepřítí cizím slitováním.

Nejprve tedy toto sobectví ve výchově rodinné řádně podrobiti zkoumání a léčení. Hochštapléři a jiní cynikové života jsou ovocem výchovy k sobectví. A jejich oběti, zavražděné bohaté dědičky, otroci-manželky, děti nezaopatřené a nevychované, sirotci z rozvedených manželstev, prostitutky a nemanželské děti jsou krutou obžalobou tohoto systému vychovávání. Vychovává rodina, příklad rodičův, společnosti.

V úctě dokonale

B. T.

Olomouc-Hejčín.